

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Meddelelser
om
Hyllested Sogn.

af
Kammerraad H. Jacobsen,
Bærer i Hyllested fra 1844 til 1894.

~ ~ ~ ~ ~
Føljeton til „Sogns Amtstidende“.
~ ~ ~ ~ ~

Slagelse.
„Sogns Amtstidende“s Bogtrykkeri
ved H. Anderschou.
1910.

Materialet til disse Meddelelser er især hentet fra Gehejme- og Rentekammerarkiverne i København, fra Godsarkiverne paa Holstenborg og Gjerdrup, fra Arkivet paa Rude Thing og fra gamle og nye Embedsbøger ned Præste- og Stoleembedet her samt endelig fra agrarhistoriske Studier af Kammerraad Christensen, Hørsholm.

Den Egn af Sjælland, hvori Hyllested Sogn ligger, maa meget tidlig have været beboet, da der rundt om paa Markerne hyppigt findes tildannede Vaaben og Redskaber af Flint og andre Stenarter. Gravhøje og andre Oldtidsminder vidner om det samme. Disse Minder svinder mere og mere for den stigende Kultur; men endnu et godt Stykke ind i det 19de Aarhundrede laa der tæt udenfor Hyllested By en mægtig Stensætning, der var 130 Skridt lang og indeholdt flere Hundrede større og mindre Stene, som nu er benyttede til Gærder, Grund under Bygninger m. m. Flere Steder paa Hyllested og Nabobyernes Marker har der været og er til Dels endnu mindre Stensætninger med Gravkamre, hvori Beboerne for flere Tusinde Aar siden gemte deres afdøde Slægtninge og Venner. Jeg har selv været med til at undersøge saadanne Steder, og har der fundet flere Stenknive og slebne Kiler samt en meget raat tildannet og slet brændt Krukke,

der vel nok i sin Tid har indeholdt et Maaltid til den Ufdøde. Hvad det var for Mennesker, der særdeles her i disse ældgamle Tider, veed man ikke noget om; men det er ikke sandsynligt, at det er fra dem, vi nedstammer.

Med de Redskaber, som stod til de Menneskers Raadighed, kan de ikke have skaffet sig Livets Fornødenheder ved Agerbrug. Kvægavl drev de heller ikke; thi vore Oldgranskere er ved deres Underjøgelse kommen efter, at man i de ældste Tider her i Landet ikke havde andre Husdyr end Hunden, der ogsaa benyttedes til Føde. Først senere er de andre Husdyr kommen til. Man maa altsaa i hine fjerne Tider saa godt som udelukkende have levet af Havets Dyr, Dyrene i de ferske Bænde og Jagten i den store Urskov, hvor der var Overflødighed af Vildt. Eggen var nemlig ikke den Gang som nu aabne Marker, men bar et Skovdække, der mest bestod af Naaletræer. Derom vidner vore Løvemoser, af hvilke man kan opgrave mangfoldige Fyrestammer, som Stormen har fældet. Senere kom Ellen og Egen til, og sidst indvandrede fra Lysland Bøgen, der gennem en lang Kamp blev det herskende Træ i vore Skove, fordi den giver mere Stygge og bedre taaler Stygge end de andre Træer.

Medens denne stilsfærdige Kamp i Skoven

stod paa, indvandrede her andre Mennesker i Landet, som kendte Brugen af Metal, først kun Bronze og Guld; senere, omtrent ved vor Tidsregnings Begyndelse, kom Jernet til. Nu begyndte Kvægavlen og Agerdyrking at trives, og Skoven maatte lidt efter lidt vige for Jlden og Øksen. Smidlertid blev der dog meget tilbage, langt mere end nu, hvad man kan slutte af mange Stednavne her paa Egnen, der minder om Skov, hvor Skov nu ikke findes, saasom: Bøgelunde, Lundby, Høselby, Bøslunde osv. Ogsaa i dette Sogn har vi Navne som Ellemose og Lundebanken, skønt her ikke er Spor af Skov.

Den ældste Befolkning her i Landet var omflakkende og boede i Træ- og Jordhytter eller i Telte af Stind. Da Agerdyrking blev det vigtigste Erhverv, fik Menneskene her som andre Steder faste Boliger, og først nu blev Jorden deres Ejendom. Besiddelsestagens skete som oftest paa den Maade, at en Del Familier slog sig sammen og affatte saa stor en Bymark, som de behøvede til deres Underhold. Var der megen Skov paa Jorden, brændte man en Del af den, lige som man i vore Dage saa ofte har gjort i Amerika. Bymarken deltes i mange Stykker efter sin Godhed, og hvert af disse Stykker deltes igen i lige saa mange Dele, som

der var Familiefædre. Paa den Maade fik hver Mand lige megen og lige god Jord, men med den store Ulempe, at den laa splittet i mange Strimler hele Bymarken rundt. For end mere at gøre Billaarene lige for alle brugte man paa ikke faa Steder at stifte Unparter hvert Aar. Hver Ejendom indeholdt faa meget, som der kunde drives med en Plov og kaldtes et Boel. Den dyrkedes i de ældste Tider ved Trælle, hvoraf man antager, at der i Reglen fandtes omtrent seks paa en Ejendom. Boelene blev i lange Tider ikke delte ved Arv, da den ældste Søn fik det hele. Paa vore Dø dreves Jorden paa den Maade, at Bymarken deltes i tre Bange, hvoraf den ene dyrkedes med Rug, den anden med Baarsæd, og den tredie laa ud til Græs. Her gif Byens samtlige Kreaturer løse og vogtedes af fælles Hyrder. Det er jo let at indse, at en saadan Driftsmaade umuliggjorde et ordentligt Algerbrug; alligevel holdt den sig i over Tusinde Aar til henimod Slutningen af det 18de Aarhundrede.

Paa et Sted, som syntes beboemt dertil, byggede man faa Byen, den ene Bolig tæt op ad den anden. Man følte sig mest trng ved at bo tæt sammen og oversaa Farerne ved Jlds-vaade, skønt det var lutter Træhuse, man opførte, uden Loft eller Storstene.

Denne Egn maa fra først af have været meget tyndt befolket, hvilket kan skønnes deraf, at Herredet er saa stort; det naaede oprindeligt fra Storebælt til Susaaen; Delingen i Øster- og Vester-Flakkebjerg Herred er ikke 300 Aar gammel. Herreds-Inddelingen er en overmaade gammel militær Indretning, og til et Herred regnedes fra først af en Kreds paa 120 Familier, som hver skulde stille en Mand til Landets Forsvar. Paa disse 9 Kvadratmile levede altsaa 120 Familier, nu henimod 30,000 Mennesker. Der maa selvfølgelig i Begyndelsen have været langt imellem Byerne, og udenfor By-markens Grænser har der paa de fleste Steder ligget store herreløse Strækninger, som enhver kunde tage af efter Behag.

En saadan Strækning kaldte man en Dre. Ved Opdyrking fra en tilstødende By kunde der paa Dren efterhaanden opstaa en hel ny By, som da undertiden fik Navn af Dreby, undertiden af Torp (især naar den var lille), der tit forandredes til strup, drup eller rup og danner Endelsen i ikke mindre end omtrent 30 Bynavne mellem Skelstør og Næstved. Den nye By fik ogsaa imellem samme Navn som den ældre med Tilføjelse af „lille“, medens Moderbyen fik Tilføjelsen „magle“, d. e. stor.

De oprindelige Byer kaldte man Adelsbyer

eller Hovedbyer, og Hyllested er vistnok en saadan Udelby. For en Menneſkealder ſiden udtaltes Navnet af gamle Folt ſom Hølſted. Hvad Ordet betyder, eller hvoraf det kommer, veed jeg ikke, og Stednavne er ſelv for Folt, der ſnøsler meget med gamle Sager, overmaade vanſkelige at tyde, fordi man ikke har dem i deres oprindelige Form. Navnet maa vel fra førſt af have antydet en eller anden Gjendommelighed eller Beſtaffenhed ved Stedet. Ordet with, ſom i Flertallet blev til withæ, betyder oprindelig Stov, og dette Ord gif efterhaanden over til — wethe — ethe — ed, ſom nu er Slutningen paa Byens Navn. Hvorledes et Stednavn i et ikke langt Tidsrum kan aſtorles og derved miſte ſin Betydning, har man Ekſempel paa i Navnet Galager, ſom nu bruges om en udſlyttet Gaard af Sønderjellinge, der ligger ved Korsør—Næſtoed Landevej. Gaarden har heddet og ſkulde hedde Galgeagergaarden. Paa denne Gaards Mark har nemlig tidligere ſtaaet en Galge, hvori vel Herredsfogden, ſom en Tid boede i den nærliggende Landsby Bommeløſe, har hængt ſine Tyve. Fodſtykkerne til denne Galge borttoges førſt, da Landevejen anlagdes noget op i det 19de Aarhundrede.

Hylleſted By ligger ſamlet omkring ſin Kirke

omtrent midt i Sognet, hvortil foruden Hyllested hører den Del af Sønderjellinge, som ligger Syd for Byens Gade. Her er saaledes ingen naturlig Grænse mod Nabo-sognet, hvad der er paa de andre tre Sider ved mindre Vandløb. Det ene af disse Vandløb kommer fra den store flade Strækning, der kaldes Piberne, hvis øverste Lag nu bestaar af Løv, men som langt tilbage dannede en lavvandet Sø paa flere Hundrede Td. Land. Overfladen af Sognet er temmelig jævn, af Eng og Løvstær findes her meget lidt, men næsten hele Arealet er god Ugerjord. Størrelsen er 1883 Tdr. Land med 223 Tdr. Hartkorn.

Naar Hyllested og Sønderjellinge er bleven grundlagte, er der slet ingen historiske Efterretninger om; det taber sig i et fuldstændigt Mørke. Vi fejler imidlertid vist ikke ved at antage, at Hyllested er langt over 1000 Aar gl. og noget ældre end Sønderjellinge. Der gaar mange Hundrede Aar, inden man hører det allermindste til dem eller deres Navne blot nævnes. Dertil bidrager nu ogsaa den Omstændighed, at her aldrig har været nogen stor Gaard i Sognet, hvor en eller anden berømt Mand kunde have boet og affat sit Navn i Historien. Vi maa altsaa tænke os, at her gennem lange Tider har levet en Del Bondefamilier, som i al Ube-

mærkethed dyrkede deres fra Fædrene arvede Jord, og hvis smaa Anliggender afgjordes paa Bystæmnet, hvortil Aldermanden tudede Mændene sammen med sit Horn. Paa dette Stævne vedtog man, naar man skulde begynde at saa eller høste, naar Voret skulde opgives (d. v. s. naar Kreaturerne skulde gaa over hele Bymærten efter Høst), hvorledes der skulde forholdes med dem, der havde overtraadt Byens Videbrev m. m. Videbrevet var en Slags Pokni-vedtægt, som Byen gav sig selv for at forebygge Uenighed og Rettergang mellem Bymændene for mindre Sagers Skyld. Der var fastsat Bøder for de begaaede Forseelser, hvilke Bøder foreløbig noteredes paa Byens Ræp (en flad Stol, hvori man indskar visse Mærker) og senere betales til Aldermanden eller i Nødsfald af ham fremstafedes ved Udpantning. Man holdt ogsaa i gamle Dage Sognestævne paa Kirkegaarden om Søndagen efter Gudstjenesten, hvor Præsten og Kirkeværgerne søgte at forlige dem, der var bleven uenige.

Kun een Person var udelukket fra Deltagelse i Gade- og Sognestævne; det var Katteren, som boede i en Udkant af Bymærten og afstnedes af alle andre. Han udførte forskellige Arbejder, som ingen andre i de Tider vilde give sig af med, fordi de ansaas for uærlige,

f. Eks. at flaa og begrave selvdøde Husdyr, at behandle unge Handedyr, at gaa Mestermanden til Gaande ved Henrettelser m m. Naar en Bonde havde Brug for Ratteren, gik han ud til dennes Hus, men blev staaende noget derfra og gav sig til at raabe. Ratteren kom da ud og modtog Bæst. Efter at han havde udført sit Arbejde for Bonden, fik han Mad ud i en Port eller et andet saadant Sted. Madpotten blev derefter flaaet itu og kastet paa Møddingen. Steen kastedes paa Jlden, uden at man rørte ved den. I Kirken havde Ratteren sin egen Stol allernederst. Han og hans Kone kunde vel gaa til Alters, men bag efter andre Folk; der bredtes da et Klæde over Knæfaldet, for at dette ikke skulde besmittes, og de maatte drikke af Alterbægerets hule Bund.

De ældste Optegnelser om Hyllested, jeg har truffet paa, er følgende:

Rong. Olufs Brev af 1376, hvorved han tilbødmer Arsluf Jvarson noget Gods i Hyllested.

Et Brev om tre Gaarde i Hyllested, som en Herr Lure Knudson skal have indløst 1377.

Jndførselsbreve fra 1449, hvorved Bisp Oluf Daa indføres i to Gaarde i Hyllested.

Disse korte Dplysninger figer os en meget vigtig Ting, nemlig den, at Bønderne (eller da nogle af dem) den Gang havde mistet Ejendomsretten til deres Gaarde. Hvorledes dette er gaaet til vides ikke, men man kan opstille nogle Formodninger. Byen kan være bleven ødelagt i den Tid, da vendiske Sørøvere huserede her i Landet, hvorved Beboerne er bleven forarmede og har maattet sælge deres Ejendomsret. Det kan ogsaa være foranlediget ved den saakaldte „sorte Død“ 1349, hvorved en stor Del af Befolkningen bortdøde. Ja, der kan tænkes og var paa de forskellige Steder ogsaa forskellige Grunde til, at Selvejendom blandt Bondestanden blev mere og mere sjælden og tilsidst næsten ganske ophørte paa de østlige Der hen imod Slutningen af det 16de Aarhundrede.

De to Gaarde, som Bispeembedet fik 1449, ejede det endnu ved Reformationen 1536, da de tilligemed alt andet Bispegods inddroges under Kronen. Kongen skænkede saa igen disse Gaarde — tilligemed noget andet Gods her paa Egnen, der ogsaa havde tilhørt Bispestolen — til Universtitet, som i den nyere Tid har solgt det til Arvesætte. Ældre Folk kaldte for en Menneskealder siden de Bønder, som boede i Universtitetsgaardene, „de højlærde Bønder“.

Bispeembedet har da ogsaa her paa Egnen ejet „Braadegaarden“ med tilhørende Bøndergods, der — efter at være kommen under Kronen — af Frederik den Anden bortbyttedes mod en Herregaard, ni Bøndergaarde og en Mølle i det nordlige Sjælland til Niels Trolle, en Broder til Admiralen Herluf Trolle. Niels Trolles Søn, Børge, begyndte og Sønnensønnen Niels fuldendte Opførelsen af en ny Gaard, som efter Slægten blev kaldet Trolholm. Den var saa i Familiens Eje, indtil Anders Trolle Aar 1707 folgte den til Baron Holstein paa Fuirendal, som samme Aar købte Snedinge med Gods, hvortil hørte en Gaard i Hyllested*).

Af alt det Gods, som Baron Holstein havde samment købt, oprettedes den 1. Januar 1708 Grevstabet Holsteinborg, og Hovedgaarden Trolholm fik Grevstabets Navn. Bygningerne er endnu de samme, som Trollerne opførte.

Det Magestifte, som foregik mellem Kongen

*) Hovedgaarden Fuirendal er opstaaet ved Nedlæggelsen af en By, der hed Bindinge, efter hvilken Sognet havde Navn. Snedinge er ligeledes for største Delen opstaaet ved sammenlagt Bønderjord. Dette er overhovedet Tilfældet med vore fleste Herregaarde, der fra først af ikke var stort anderledes end andre Gaarde; men i det 15de Aarhundrede var mange Adelsmænd ivrige Landmænd og dannede sig derfor større Gaarde.

og Niels Trolle, flete, for at Kongen kunde faa sit Gods i det nordlige Sjælland samlet og afrundet. Før Reformationstiden fandtes her ingen samlede Godser i Landet, undtagen til Dels Klostrenes, men hvad en Adelsmand ejede af Jordegods, laa meget ofte spredt rundt om i Riget. Dette havde som ofte sin Oprindelse fra Deling ved Arv, hvorved man gjorde sig Umage for, at alle skulde ste lige Ret, og derfor fulgte den samme Regel, som foran er anført ved Delingen af en Bymark; den enkelte Arvings Part blev derfor lige saa splittet som den enkelte Bondes Part af Bymarken. Ved gentagne Skifter gennem flere Slægtled og Giftermaal mellem forskellige Familier kunde Godsbesiddelsen derfor sagtens komme til at se broget ud. Men efter Reformationstiden og indtil henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede, gjorde saavel Kongen — hvis Gods ogsaa laa splittet — som Adelen sig Umage for

Mange af disse er imidlertid igen forsvundne; her paa Eggen kan anføres tre: Dyttager, nu nogle Bøndergaard under Naavn af Dyttager-torp. Vinstru gaard i Tjustrup Sogn, hvilken Gaard hørte under Antvorskov, men nedlagdes i Slutningen af det 16de Aarhundrede, hvorefter Jorden uddeltes til nogle Bønder. Vollerup-gaard, der var opstaaet ved Sammenlægning af Jord fra Bjercup og Vollerup Byer.

at fælde deres Besiddelser i sluttede Godser, og derfor stede der i dette Tidrum en stor Mængde Mageskifter. Man fulgte ved disse den Regel, at det modtagne Gods skulde nøjagtig give samme Indtægt som det, man skilte sig ved. For at faa Visshed om, at dette var Tilfældet, blev alle Bondernes aarlige Ydelser (Landgildet) omstrevne til Rug og Byg, som man kaldte Hartkorn (d. e. haardt Korn i Modfætning til Havre, som man kaldte blødt Korn). Et Eksempel skal oplyse, hvorledes man bar sig ad. Af en Gaard skulde der gives nedenstående Ydelser, der omstreven i Hartkorn, blev:

	Udr.	Slpr.	Fødr.	Ulb.
48½ Stilling i Penge	1	"	"	1
4 Ud. Byg	4	"	"	"
1 Ud. Havre	"	4	"	"
1 Lam	"	1	1	1
1 Gaas	"	"	2	2
8 Høns	"	1	"	"
20 Æg	"	"	1	1
Salt	5	7	1	2

Nu kunde det ved en større Byttehandel jo let ske, at den ene Part fik adskillige Udr. Hartkorn mere end den anden; denne Forskel udjævne de man da ved at betale det overstyndende med en kontant Sum.

Baade Sønderjellinge og Hyllested maatte i dette Tidrum ofte skifte Ejer. Saaledes fik Chr. den 4de 1614 flere Gaarde i Sønderjellinge ved Magestifte med Jens Sparre til Sparresholm i Præstø Amt, imod at Kongen gav ham Bederlag i Nærheden af denne Gaard. Aar 1626 skøder Jens Bjælke, Norges Kansler, en Gaard i Sønderjellinge til Christian Friis paa Kragerup i Holbæk Amt; men efterhaanden kom Kongen til at eje hele Sønderjellinge, som derpaa solgtes til Fjirendal i Marts 1723 og indlemmedes i Grevfskabet Holsteinborg, der har ejet det til Nutiden.

Hyllested har været paa endnu flere Hænder. Nogle Aar efter Gnevoldsmagtens Indførelse ejede den bekendte Dverjægermester Hahn 13 Gaarde og 5 Huse i Byen, som han 1674 bortmagestiftede til Kongen mod Gods ved det nuværende Jægerspris ved Sfejorden. I Magestiftsbrevet bliver det nøjagtigt angivet, hvad hver Gaard svarer aarlig i Herstabsafgift. Vi skal anføre et Eksempel:

Nr. 1. Peder Blussen:

- 1 Bund Rug,
- 2 Bund Bng,
- 3 Skilling grot,
- 1 Fodernød,
- 6 Tdr. Havre.

Paa Sjælland og alle de østlige Der var et Pund Rug eller Hvede 20 Skp., et Pund Byg 24 Skp., et Pund Havre 40 Skp.; men Lønden deltes den Gang kun i 6 Skp. her paa Sjælland. En Stilling Grot svarede omtrent til 17 Dre. Et Fodernød vil sige et Kreatur, som Bonden skulde græsse for Herstabet. Hoveri ydedes ikke, da der ingen Hovedgaard var at yde det til*).

I den nærmeste Fremtid erhvervede Kongen sig endnu 8 Gaarde og 7 Huse i Hyllested; men jeg veed ikke, paa hvad Maade det skete. Og saaledes var da hele Sognet blevet Kron-gods paa 4 Gaarde nær i Hyllested, som tilhørte Universitetet, Kirken og Sninge (d. v. s. Grevskabet). Kirken med sin Gaard tilhørte ogsaa tidligere Kongen, men var gaaet over til Trolholm og fulgte med ved Salget af dette til Baron Holstein. Dog havde Kongen forbeholdt sig Tilbagekøbsret, hvad Regeringen ogsaa senere maa have benyttet sig af, da den atter var Gjer af Kirken i Midten af det 18de Aarhundrede.

Som Kron-gods indlemmedes Hyllested i

*) Af den gamle Regnemaade med Pund kommer Udtrykket „at tærste til Punds“, som man brugte før om den, der tærstede for Kosten og en vis Del af den udtærstede Sæd.

Antvorskov Amt og fik Thingsted i Slagelse. Paa dette og mange andre af Kronens Godser blev Hærens Rytteri lagt i Indkvartering, og det benævnes derfor ofte Ryttergodset. Under Kronen blev Afgiften til Herstabet omtrent som den havde været før, ja, for flere Gaarde var den endnu 66 Aar efter ganske den samme.

Men Sognet blev ikke længe Krongods; det er allerede anført, at Sønderjellinge solgtes til Fuirendal 1723, og i Aaret 1740 bestemtes det, at Staten vilde sælge en Del af det længst bortliggende Gods i Bordingborg og Antvorskov Distrikter. Som en Følge heraf blev der holdt Auktion i Slagelse den 8de Juni s. A. over 21 Gaarde og 12 Huse i Hyllested samt 16 Gaarde og 5 Huse i Bommeløse, ialt af 283 Tdr. 2 Skp. Hartkorn. Ved denne Auktion blev Sognepræsten i Hyllested, Magister Otto Ferslev, høistbydende med 10 Rdl. Kurant pr. Td. Hartkorn, hvilket svarer til omtrent 32½ Kr. Hver af Gaardene kostede altsaa en 200 Kr., hvilket svarer til omtrent 50 Tdr. Byg efter det Aars Kapitelstatst. Hele Købesummen var omtrent 9200 Kr.; en Trediedel skulde udbetales straks, Resten blev indestaaende mod Pant i det solgte. Ved at udbetale lidt over 3000 Kr. blev Præsten saaledes Gjer af næsten to hele Byer. Han havde imidlertid vist

ikke megen Glæde deraf, da han som Godsejer maatte føre flere Processer. Derfor blev han ogsaa snart fed af det og solgte det hele ved Skøde af 16de Januar 1751 til Ejeren af Gjerdrup, Rancelliraad Simon Borthus. Godsejerværdigheden forvoldte Præsten en Proces endnu efter Salget. En Gaard i Hyllested var nemlig fæstet bort til en Løjtnant Strambo, der som andre Fæstere skulde svare en vis aarlig Herstabsafgift; men hans Fæstebrev havde paa Bagsiden den Paategning, at kunde han ikke betale, gjorde det heller ikke videre. Godsforvalteren paa Gjerdrup vilde ikke lade sig nøje med det og bestyldte Præsten for, at han havde givet Fæstebrevet denne Paategning efter Godssalget. Han indfandt sig hos Strambo og vilde have Herstabsafgiften; men denne og hans Hustru stillede sig i Døren, han med dragen Sabel og hun med en Økse, saa Forvalteren fandt det rettest at fortrække.

Der blev nu ført Sag, men Udfaldet kender jeg ikke, fordi Slutningen af Protokollen om Sagen mangler.

Gjerdrup skiftede fire Gange Ejere i de paafølgende ni Aar, og Hyllested Bønder følgende lige saa ofte Herstab. Den sidste af disse Ejere var Morten Dviftgaard, som Aar 1760

købte Lyngbygaard*) og Gjerdrup Godser, der foruden Hovedgaarden omfattede 91 Gaarde og 66 Huse, deraf 21 Gaarde og 17 Huse i Hyllested.

Det var en bedrøvelig Forandring for Hyllested Bønder at komme under Gjerdrup; thi nu maatte de for første Gang til at gøre Hoveri. Dette ydedes i Følge et gammelt Fæstebrev med 1) at pløje og høste 3 Tdr. Land, 2) at flaa Græs paa $3\frac{1}{2}$ Td. Land Eng, rive og hjemføre Høet, 3) at deltage i Opsættelsen af Hegn om Hovedgaardens Marker om Foraaret, 4) at flære, paafe og hjemføre til Hovedgaarden 16 Læs Tørv, 5) at udføre Lærskararbejde i 60 Dage, 6) at forrette 25 Gangdage og 25 Spanddage til forskellige Arbejder ved Hovedgaarden, deriblandt at bortføre Sæden. Til et Læs regnedes kun 4 Tdr. uden Hensyn til Sædarten. Efter det samme Fæstebrev skulde der svares i aarlig Afgift 2 Tdr. Rug, 3 Tdr. Bvg, 2 Tdr. Havre, 1 Sam,

*) Da Svoensterne huserede her i Landet 1658, afbrændte de to Byer paa denne Egn, Lyngby og Højstrup. Beboerne hjergerede sig i Omegnen, saa godt de kunde, og Byerne blev ikke opførte mere. Nabobyerne benyttede Jorden i lang Tid, indtil Eieren af Gjerdrup købte den og oprettede deraf Se regaarden Lyngbygaard

1 Gaas, 2 Høns og 1 Snes Vg. Indfæstning er der ikke Tale om i Brevet og er der sjældent. Tale om i de Tider. Derimod er der i Fæstebreve fra den Tid ikke sjældent Tale om, at Herstkabet paa en Maade maa give Indfæstning ved for egen Regning at staffe den nye Mand en Del Besætning og Inventarium samt Føde- og Saafød, da der ofte manglede mere eller mindre af, hvad der skulde følge med Gaarden ved Fæstets Modtagelse, og den Fratrædende eller Boet ikke kunde tilsvare det, der i sin Tid var modtaget.

Besætningen ved den Gaard, Fæstebrevet lød paa, bestod af 10 Heste, 1 Ko, 2 Smaastude, 1 Kalv, 6 Faar, 6 Ungsvin og 3 Gæs. Blandt Hestene var en til 96 Kr. (den Gang en meget høj Pris), som Herstkabet havde købt.

Dønnævnte Herstabsafgift er unægtelig meget billig; men det Hoveri var jo en forfærdelig Plage og Tidsspilde. Bønderne i Hyllested havde $1\frac{1}{2}$ Mil til Arbejdsstedet ad Veje, som den Gang det meste af Aaret var flette, saa Hestene var forafede, naar de antom til Arbejdsstedet, og saa bestod det udførte Dagsværk om For- og Efteraaret med 4 eller 6 Heste, en Mand og en eller to Plovtørere kun deri, at man havde pløjet 4 Skpr. Land eller om Vinteren i, at man havde kørt 4 Tdr. Sæd til

Rorsør eller Slagelse, hvorfra man først kom tilbød hjem, for maatte næste Dag at slæbe til Gjerdrup igen.

Dvistgaard var forøvrigt en dygtig Mand, som derfor ogsaa blev Medlem af den store Landbotommision, der nedsattes til at gøre Forslag til Reformer i Landbos forholdene, stent man vidste, at han var en Modstander af saadanne Reformer; men Regeringen vilde, at Modstanderne ogsaa skulde have Udgang til at udtale sig. Denne Kommision gav Stødet til næsten alle de store og heldbringende Foranstaltninger, som skete i hint Tidrum, ved hvilke der ad fredelig og lovlig Vej foregik en hel social Omvæltning i Danmark. Dvistgaard blev dog en af de første Mænd i Landet, som gennemførte Udfikstningen paa deres Gods. Den skete for Gyllestedes Vedkommende 1787.

Hovedbestemmelserne i Udfikstningsloven af 1781 er i Korthed saaledes: Naar een eller flere Ejere af en Byes Jorder forlanger Udfikstning, da skal denne finde Sted paa samtlige Ejeres Bekostning. En Landmaaler opmaaler da hele Bymarken og forfatter Kort over den. Naar dette er sket, holder Amtmanden, Landvæsenkommisærerne, Landmaaleren og Ejerne af Bymarken et Møde for at aftale en almindelig Plan til hele Markens Udfikstning. Er

Planen lagt, udnævner Retten nogle Gaardmænd eller andre Jordbrugere til at takser de enkelte Stykker. Denne Takstation lægges til Grund for Uddelingen af Jord til hver enkelt Gaard, som skal have sin Anpart samlet i eet eller to, højst tre Stykker. De nødvendige Beje lægges saa vidt muligt i Stellet mellem Lodderne. Til Bygningshjælp for de Gaarde, som det blev nødvendigt at flytte ud paa den længst bortliggende Jord, gav Staten fra 150—300 Kr. i Forhold til Størrelsen af Bygningerne, og de Bønder, som blev tilbage i Byen, skulde nyde Kørselshjælp og Arbejdshjælp ved Opførelsen af Udflyttergaardene. Her — som de fleste Steder — fik Husmændene nogle Tdr. Land til Erstatning for den Græsningssret paa Byens Fælled, de hidtil havde haft.

Det er let at forstaa, at Udflytningen af hele Landet var et storartet, besværligt og kosteligt Arbejde, som tilmed maatte give Anledning til mangfoldige Tvistigheder. Vi vil nævne blot eet Tvistepunkt: hvem skulde flytte ud? og hvem skulde blive i Byen? Men denne Foranstaltning har været til uendeligt Gavn for Samfundet og har givet de fleste Egne af Landet et ganske andet Udseende. Før den Tid laa der jo ingen Boliger paa Marken, da alle boede samlede i en tæt Klynge. Hegnene mellem

Markerne fandtes heller ikke; der var kun Hegn mellem Bymark og Bymark, og det ikke en Gang alle Vegne, da der flere Steder i Landet endog var Fællesskab mellem Byer. Paa en Maade var der for Resten noget storflaaet ved Fællesskabet, da Djet frit kunde overfsue store Bidder, og Kvæget i Voredstiden færdes over hele Bymarken. Det havde en Bonde i hin Tid ogsaa en Følelse af, da han udraabte: „Nu kan mit Kvæg gaa over hele Hiropia.“

Efter et virksomt Liv døde Morten Dviftgaard 1798, og hans yngste Søn overtog Godset; men han faldt som Officer i Røgeslaget 1807 i en Alder af 32 Aar. Hans Enke giftede sig 7 Aar efter med Etatsraad Neergaard til Gundersenholm, som i Aaret 1816 solgte Fæsterne i Hyllested deres Gaarde og Huse for 6000 Kr. pr. Gaard og fra 700 til 1200 Kr. pr. Hus. Jeg veed rigtignok ikke, om Købesummen var sat i Sølvs eller Sedler, hvilket for Gaardenes Bedkommende gør en Forskel af over 1000 Kr. Der blev slet intet udbetalt af Købesummen, som i flere Aar kun stulde forrentes med 3 pCt. Sædpriserne var i de nærmeste Aar før og efter Salget meget høje, saa jeg har hørt ældre Folk sige, at det vilde have været en let Sag for de fleste at udbetale en stor Del af Købesummen i de første Aar; men

det gjorde man ikke. Saa kom de umaadelig lave Priser i Tyverne, som gjorde det umuligt for Køberne at svare Renten, hvorfor mange maatte gaa fra Gaarde og Huse. Ejeren af Gjerdrup nedsatte derfor i Begyndelsen af Trediverne Købesummen til 3200 Kr. for en Gaard og gav ligeledes betydeligt Afslag paa Husene, imod at alle Gaardmændene skulde indestaa for hverandre og ligesaa alle Husmændene. Endda kunde næsten ingen i flere Aar klare sig, saa her var en saare daarlig Tilstand, der endmere forværredes ved megen Sngdom og stor Dødelighed. Hyllestederne havde derfor i de Tider et daarligt Lov paa sig for Bederhestighed, og det var almindeligt ved Auktioner, at de ikke fik Kredit.

Med de bedre Priser bedrede ogsaa Tilstanden sig efterhaanden; men der gik dog mange Aar, før der kunde være Tale om at sidde godt i det. Naar Gaardsfolk derfor i Fjrrerne og hen i Halotredserne skulde have Børn gifte, ja, saa havde man ingen anden Udvej, end at stykke Gaarden ud, hvilket derfor ogsaa er flet med mange. For at faa en ringe Fordel, byggede mange Gaardmænd i de Aaringer et lille Hus paa deres Enghaveparter ved Bjærge Aa, hvor der nu findes en Koloni af Smaafolk, af hvilke mange har ondt ved

at bjærge sig. Ved Udføistningen gav man Husmændene Jord længst bort mod Høve; efterhaanden blev de fede af den lange Vej til Jorden, og de fleste byggede sig Hus paa Lodden; men de gamle i Byen lod de staa og lejede dem ud, hvorved her ogsaa er opstaaet en Mængde Arbejdersfamilier, saa vi nu har flere Hænder, end der er Arbejde til ved Vintertide.

Her har tidligere været en Hestemølle i Byen, hvortil hørte en halv Gaards Jord; men den brændte 1758 og blev ikke genopbygget. Til Vejrmøllen har tidligere ikke hørt Jord, og Mølleren boede i et Hus nær ved Skolen. Jorden tillagdes Møllen ved Udføistningen. Den solgtes tre Gange i Aaret 1819 og købtes sidste Gang af Grevskabet.

Medens alle de anførte Forandringer foregik i Hyllested, hørte Sønderjellinge stadig til Grevskabet Holsteinborg, hvortil der svarede en overmaade lempelig Afgift og en Københavnsrejse om Aaret. Hoveri ydedes ikke, men i det Sted gaves der en billig Pengeafgift. Udføistningen af Byen foregik 1793.

I Halvtredserne begyndte Grevskabet efter erhvervet Bevilling at bortselge Godset. Nogle af Fæsterne i Sønderjellinge købte snart og fik deres Gaarde overordentlig billigt; andre ven-

tede for længe og maatte give langt mere, men fik dem endda for godt Køb. De saa Gaarde, Grevskabet ejede her i Byen, er ligeledes solgte i de senere Aar, saa hele Sognet er nu Selvejendom saa nær som Universitetets to Arvefæstegaarde i Hyllested.

Den eneste større Gaard her i Sognet er Appelsbjærg med 142 Tdr. Land, som er opstaaet derved, at to Bøndergaarde forenedes i Følge Bevilling af 20de Juli 1794. Før Udskiftningen hed en Del af den Jord, Gaarden har, Abildsbjærg, hvoraf Gaardens Navn er dannet. En Baron Rosenkrantz paa Krummerupgaarden købte Appelsbjærg af Gjerdrup 1799 og solgte den igen til en Løjtnant Brnh 1802 for omtrent 15,000 Kr. Samme Mand købte Aaret efter Kirken med en Gaard og et Par Huse af Gyldenholm. Hvornaar Gyldenholm var bleven Gjer, veed jeg ikke. Over Brnh's Hustru, som døde 1803 i en Alder af $21\frac{3}{4}$ Aar, er indsat en Table i Kirkens Taarnmur. Appelsbjærg skiftede snart Gjer nogle Gange og solgtes derpaa ved Auktion tilligemed Kirken, dennes Gaard og to Huse i 1822 til Niels Gjerfing paa Hesselbjærggaard i Holbæk Amt, og han solgte igen saa Aar efter det hele til Grevskabet. Dette fæstede Gaarden ud et Par Gange og forpagtede den derpaa bort i 50

Aar. Da Forpagteren døde, købte hans Enke
 Gaarden af Grevstabet Aar 1874 for 70,000
 Kr., men solgte den kort efter for 120,000 Kr.
 Den nye Ejer byggede en Del paa Gaarden
 og satte Jorden i en fortrinlig Stand. Ved
 Mandens Død solgte hans Enke Gaarden med
 fuld Besætning og Inventarium for 155,000
 Kr., hvilket er 10 Gange saa meget, som Gaar-
 den kostede nogle og 80 Aar tidligere. Tiderne
 skifter!

Hvor gammelt Hyllested er som Sogn eller
 Menighed, veed jeg ikke; men det er vel nok
 lige saa gammelt som Kristendommens alminde-
 lige Rodfæstelse her paa Egnen, altsaa henad
 900 Aar. Det havde ved Reformationen og
 endnu nogen Tid efter sin egen Præst; men
 saa blev det bestemt, at det skulde have Præst
 sammen med (eller danne eet Pastorat med)
 Bensløv, som ogsaa hidtil havde haft sin egen
 Præst, der boede i den Gaard, som ligger lige
 Nord for Kirken. Foreningen skulde indtræde,
 naar den ene Præst døde, og da Præsten her
 blev den længst levende, kom Præsterne til at
 bo i Hyllested, hvorimod Præstegaarden i Bens-
 løv blev tillagt Embedet som Anneksgaard.
 Denne bortfæstedes til en Bonde, som svarede

fit Landgilde til Præsten; men Aar 1782 overdrog Præsten Gaarden til Grevskabet imod en ringe aarlig Afgift. Den følgende Præst var meget misfornøjet med denne Overdragelse, der ikke kunde omgøres, da den havde kongelig Stadfæstelse. Bensløv var ellers ved Foreningen med Hyllested et meget større Sogn end nu, da det den Gang tillige omfattede det nuværende Holsteinborg Sogn med Undtagelse af Bisserup, der hørte til Fuirendal Sogn. Aar 1728 blev Holsteinborg Sogn oprettet, og Kapellet paa Holsteinborg stænkedes af Grevskabet til Sognekirke. For Gudstjenestens Afholdelse der skulde Grevskabet betale 200 Rr. og 15 Læs Løv om Aaret; men det blev paalagt Sognepræsten at holde Kapellan, da han jo ikke hver Søndag kunde prædike i alle tre Kirker. Holsteinborg havde endnu længe ingen Kirkegaard, men begravede sine Døde i Bensløv. Saaledes vedblev Sogneforholdene at være, indtil det 1820 bestemtes, at naar Præsten afgik, skulde Holsteinborg og Bensløv udgøre et Pastorat for sig selv, og Hyllested have sin egen Præst lige som i gamle Dage. Dette traadte ogsaa i Kraft 1828, men varede ikke længere end til 1841, da alle tre Sogne atter forenedes med to Præster i Hyllested lige som før Adskillelsen. Ved Ledigheden i Præsteembedet skete 1863 den

Forandring, at Kapellanen flyttede til Bisserup, hvor der opførtes en Bolig til ham paa Embedets Bekostning.

Hvor mange Menneſter her langt tilbage i Tiden har levet i Hylleſted Sogn, er det umuligt at ſige noget beſtemt om, da man den Gang ikke kendte til at holde Folketælling. Den første holdtes her i Landet 1769; ſenere har der været Tælling 1787, 1801, 1834; fra 1840 bliver Tællingen regelmæssig, først hvert 5te Aar, ſenere hvert 10de. Den ældſte Angivelse, jeg har ſet, hvoraf man kan danne ſig en lidt rimelig Formodning om Folketallet her, er fra 1567 i en gammel Herredsbog i Provſtearkivet, hvori det hedder om Hylleſted Sogn, at det har 25 Decimanter, d. v. ſ. Tiendendere. Altsaa havde Sognet den Gang ſaa mange Jordbrugere foruden Præſten og Degnen (hviſ her var nogen ſaadan boſiddende), der var tiendefri. Hvor mange Familier her var den Gang, ſom ikke drev Agerbrug og derfor heller ikke gav Tiende, kan man jo ikke vide; men det er viſt højt regnet, naar man ſiger lige ſaa mange. Her var vel altsaa for godt 300 Aar ſiden en 50 Familier i Sognet. En Familie beſtaar i vore Dage og gjorde vel lige ſaa den Gang i

Gennemsnit af omtrent 5 Personer. Er dette Skøn nogenledes rigtigt, var her altsaa omtrent 250 Mennesker. Kirkebøger, hvorefter man kan optælle fødte og døde, er her for dette Sogn fra 1635, lige saa for Benslöv Sogn; men disse Bøger er for et langt Tidsrum meget korthattede. Ugteviede indføres alene med Navn uden Angivelse af Alder, Livsstilling eller Op-
holdssted. Begravede affærdiges endnu kortere, f. Eks. d. 29de Juni Knud Nielsens Søn, d. 7de August et Jydebarn, d. 3die Oktober døde Mettes Mand. Kun en eneste Gang har Præsten anstrengt sig ved at indføre: 1672 d. 8de Maj døde gamle Morten Madsen, 117½ Aar

Med Aaret 1759 begynder en ny Kirkebog for Hyllested Sogn, som er lidt bedre affattet. Følger vi nu denne og de senere Bøger faar vi følgende Tal for Fødte og Døde:

	Fødte	Døde	Døestud
Fra 1761—1800.....	496	413	83
— 1801—1840	644	498	146
— 1821—1880.....	859	487	375

Overstudet var altsaa kun ringe i de første 40 Aar, kun 2 Personer om Aaret; i de næste 40 Aar 3½ om Aaret, men i de sidste 40 Aar næsten 9½ om Aaret. I Forhold til Folke-
mængden var Dødeligheden langt større i de første 40 Aar end senere, navnlig blandt Børn.

Saaledes døde her af Børn 1766: 11, 1767: 9, 1768: 6, 1772: 11, 1775: 11, 1776: 6, 1777: 10. Her døde altsaa i disse 7 Aar 65 Børn. Kirkebogen angiver aldrig Dødsarsagen; men vi fejler neppe ved at antage, at den største Del af Børnene døde af Smaakopper, som før Vaccinationens Indførelse tit rasede med stor Voldsomhed mellem Børn. Dødeligheden var her igen meget stor fra 1828 til Udgangen af 1833, i hvilke 6 Aar her døde 175 Mennesker (i 1829 alene 41) eller næsten en Trediedel mod dem, der døde i de første 40 Aar af det 19de Aarhundrede. Det var Koldfeber og en ondartet Tyfus, som især hærgede Befolkningen*).

Gamle Folk har fortalt mig meget om den sørgelige Tilstand, som herskede her i disse Aar.

Blandt alle de døde fra 1759 til 1845, altsaa i 85 Aar, var her kun en eneste Selvmorder, men fiden har her været 10, nemlig 8

*) Dødeligheden var meget stor over hele Landet i disse Aar, ja, 1831 døde der endog flere end her fødtes. Grunden hertil var den store Mængde Regn og Sne, der faldt. Rugen fordærvedes paa Marken og kom fugtig i Hus. Brødet af den blev til en Dejgklump. For at forbedre det brugte man ofte at komme en gloende Graasten i Dejgen, naar man lagde den om Astenen. Man blandede Byg, Urter, ja endog Bitter i Rugen. En meget gammel Bonde har fortalt mig, at man undertiden

Mænd og 2 Kvinder, og 1 Kvinde er bleven myrdet af sin Mand. Det ene af disse Selvmord er et grusfuldt Eksempel paa en ond Samvittigheds ulidelige Kvaler hos et brødetynget Menneske. Til det anførte Mord knytter sig Omstændigheder, der vidner om en ubegribelig Dumhed og Vetroenhed. Man kommer til at tænke paa Franskmændens (Voltæres) Ord, at „det var den første Skælm, der traf paa den første Døsmer“, hvilket Svar han giver paa det opfastede Spørgsmaal: Hvem var den første, der anvendte overtroiske Midler? Den myrdede Kone blev først begravet som Selvmorderiske; men der fremkom snart saa mange mislige Omstændigheder, som Forfatteren af disse Linier bragte for Lyset, at Manden blev arresteret og snart tilstod sin Forbrydelse, hvorpaa Konen blev opgravet og obduceret af Embedslægerne. Morderen blev dømt fra Livet, men benaadedes med livsvarigt Tugthus. Han

maatte gaa barbenet ved Mejnningen, fordi Sæden mange Steder stod i Vand, og for at den mejede Sæd kunde ligge tørt, maatte man flytte den fra Kenene til Ryggen af Agrene. Dette minder noget om hvad der fortælles fra Oluf Hungers Tid for 800 Aar siden. Naar man læser denne Anmærkning maa man huske paa, at den Gang bagte Folk deres Brød hjemme, at Dræning var ukendt, og Udgrøftning af Jorden meget ufuldkommen.

gaar imidlertid nu frank og fri i Amerika, hvis han er levende.

Folketællingerne har givet følgende Resultater:

1769	}	haves i det statistiske Kontor kun	
1787		amtvis, ikke sognevis.	
1801	}	Familiernes Antal	343 Personer
1834		kendes ikke.	457
1840		ligesaa.	501 —
1845		103 Familier	572 —
1850		112 —	611 —
1855		128 —	655 —
1860		137 —	680 —
1870		147 —	685 —
1880		153 —	724 —

Befolkningen voksede altsaa fra 1841—60 med 179 Personer, fra 1861—80 derimod kun med 44. Det ses ogsaa af de sidste Tællinger, at Familierne begynder at blive mindre; før var en Familie (Husstand) omtrent $5\frac{1}{2}$ Person, nu er den under 5. Dette kommer af, at Tyndeklassen er mindre talrig end før, dels paa Grund af Tjenernes Fordringsfuldhed, dels paa Grund af, at Maskinerne nu i mange Retninger træder i Haandkraftens Sted. Mange Arbejder, især af Kvindernes, udføres nu heller ikke mere i Hjemmet som før; der høvten brngges eller bages eller tjernes, kartes eller spindes.

Mange Unge udvandrer desuden til Amerika eller søger til deres Fordærs Hovedstaden. Det vil derfor nok vise sig, at Befolkningen vil aftage i mange Sogne. Hørdyrkingen er snart ophørt her i Landet, et godt Bevis paa, hvorledes det er gaaet tilbage med Kvindernes Husflid, fordi man nu ikke som før klæder sig i de solide hjemmelavede Tøjer. Man kommer til at tænke paa den fynste Bondedigter Mads Hansens „Klave“ over Tiderne, naar han siger:

„Na næsten di halle a' Bjejerne goar
me' Gujl di Drerne stikker,
aa Bjejler i Natte aa Blomster i Haar
a' dem, som di gjør i Butikker,
aa somme har Slæv
paa Kjølt te Hæv
dej Retni de tar æ forstræktele stjæv,
aa hvo' sta' vi faa
di U'gtoter fraa
som de fører me' sej? de' ka' jette fo'staa“.

Det kunde nu være interessant at høre noget nærmere om, hvorledes man har haft det her i Sognet i de fremfarne Tider, hvorom der endnu ikke er meddelt ret meget i det foregaaende. Jeg ser mig imidlertid ikke i Stand til at give Meddelelser lige fra selve Stedet længere tilbage end til ind i det 18de Aarhundrede. Der er nu

ingen Grund til at antage, at Tilstanden her var værre eller bedre end i andre Egne af Landet med lignende Natur. Hvad der altsaa passer for saadanne Steder, maa vel ogsaa passe her. Ved nu at gennemlæse mangfoldige Beretninger om tidligere Tiders Billaar og Forhold, faar man et bestemt Indtryk af, at Tilstanden i Kalmarforeningens og til ind i Christian den Fjerdes Regeringstid — altsaa gennem det 15de og 16de Aarhundre har været god. Boligerne var rigtignok saa tarvelige, at der sjældent fandtes Skorstene i Husene, og langtfra altid Glasvinduer, kun Ruder af Blærefkind eller opsprættede Larme. Jeg vil raade dem, der vil have et klart Begreb om gamle Dages Boliger, til at tage ud til Lyngby ved København og se de gamle Bygninger, som er flyttede dertil. Det er meget lærerigt. Klæde- dragten var derimod forbunden med en vis Lüksus, og Føden var god og rigelig. Man læser nemlig, at Bønderne i de Tider som Fæst- dragt var iførte Trøje og Bentklæder af lyst Klæde med en rigelig Mængde Sølvknapper, der endog anvendtes paa Kvindernes Strømper. I det hele brugtes en stor Mængde Sølvprydelse, hvoraf Livbæltet var den pragtfuldeste. Rander af Sølv var heller ikke sjældne. Derimod havde man ingen Penge i Banke og

Sparekasser ; thi saadanne Indretninger kendte man ikke.

Bed Gilder gif det meget overdaadigt til ; man aad og drak til Umaadelighed, og det gjorde baade Høje og Lave. Til daglig Brug fultede man heller ikke. Til 25 Tjenestefolk paa Antvorskov brugtes saaledes i Maret 1609: 80 Tdr. Mel, 120 Tdr. Malt, 122 Stpr. Humle, $4\frac{1}{2}$ Td. Smør, 108 Sider Flæst, 123 Svinehoveder, 70 Svinerygge, $\frac{1}{2}$ Dkse, 244 Lam, 200 Gæs, $2\frac{1}{2}$ Læst 4 Tdr. Sild, 17 Tdr. Lorst, 5 Tdr. Kuller, 2 Tdr. Graahajer (et Slags meget store Lorst), 2 Stpr. Sennep, 2 Tdr. Salt og 10 Tdr. Grøn. Det var jo en ganske god Fortæring af 25 Mennesker. Efter en anden Beretning fik en Klosterjomfru til sit Underhold mere end to Arbejdsmænd kunde fortære. Det var den Gang som nu hos Bønderne især saltede Sulevarer, man spiste, og et Saltmadsfad skulde i Følge Skik indeholde $\frac{1}{2}$ Side Flæst, $\frac{1}{16}$ Dkse, $\frac{1}{4}$ Lam, $\frac{1}{2}$ Gæs, en Dksetunge og en Rødpølse. Herved maa man dog vel mærke, at alle Husdyrene vare mindre end nu. Man blev tørstig efter al den Nydelse af Saltmad og drak derfor ogsaa en Mæsse Dl. 10 Potter om Dagen ansaas for en passende Mængde til en Mand. Der blev ved Gilder drukket en Del Mjød, men først hen-

imod Slutningen af dette Tidsrum kom Brændevin i Brug. Kaffe og The kendtes ikke. En østerrigsk Minister var en Gang i det 16de Aarhundrede med til et Bondebryllup ved København, og han forbausedes over den Overflødighed af Mad og Drikke, Bønderne havde, og over det, de kunde spise og drikke saa vel som over deres store Gæstfrihed.

Efter denne gode Tid kommer der et Tidsrum paa over halvdandet Hundrede Aar, hvor Tilstanden stedse blev ringere og ringere og tilsidst helt elendig. Der var mange Grunde til, at det blev saaledes. Først var der Kristian den 4des Deltagelse i Trediveaarstrigen, hvorved hele Halvøen oversvømmedes af de grumme Fjender, som laa der i 7 Fjerdingsaar og „holdt et sælsomt Hus, saa det svier til det Barn, i Buggen ligger“, hvad en dalevende Præst har opskrevet. Saa kom Krigene med Sverig, hvorved Riget tabte store og vigtige Provinser og aldeles forarmedes. Efter disse Krige fulgte vel en meget lang Fredstid, i hvilken Landet burde være kommen til Kræfter igen, hvad dog ikke blev Tilfældet, fordi Landbosforholdene stedse mere antog en Skikkelse, som var højt fordærlig for Samfundet. Den katolske Kirke ejede i sin sidste Tid godt $\frac{1}{3}$ af Landet, Kronen og Adelen hver omtrent $\frac{1}{4}$ og de „jordegne Bøn-

der" godt $\frac{1}{7}$. Kirken var i Reglen et mildt Herstab („under Krumstaven er godt at bo“, siger et gammelt Ord); men med dette milde Herstab var det nu forbi, da den største Del af Kirkegodset blev inddraget under Staten, der nu kom til at eje $\frac{3}{5}$ af alt Jordegods. Adelen fik ogsaa en Part af Kirkens Gods, og ved en Mangfoldighed af Magekister mellem Kronen og Adelen og mellem Adelen indbyrdes dannedes efterhaanden de samlede Godser. Som foran sagt nedlagdes en Mængde Bøndergaarde for enten at danne nye Herregaarde eller forstørre de ældre, og dermed blev man i lang Tid ved, saa at der i Tiden fra 1660 til henimod Slutningen af Aarhundredet forsvandt flere Tusinde Bøndergaarde i Landet. Med de samlede Godser og de store Herregaarde kom Hoveriet først rigtig i Gang i den Stikkelse, hvori det blev til Plage og Fordærv for Bonden og tilfidsft da for Herremanden med.

Til alt dette kom saa, at Landet i Midten af det 18de Aarhundrede flere Gange blev hjemløst af stor Dødelighed mellem Husdyrene, navnlig rasede den skrækelige Kvægpest her, som i Aarene 1745—51 bortrev omtrent 2 Millioner Stykker Kvæg og i Aarene 1762 og 63 henved 250,000 Stykker. Hyllested Sogn blev ogsaa hjemløst af Pesten, og Byen blev en

Gang affpærret fra Omverdenen ved Soldater, og det blev forbudt Beboerne at komme udenfor Byens Grænser, ja, de maatte ikke en Gang komme til Møllen tæt uden for Byen, men maatte bringe deres Sæd til det yderste Hus, hvor Mølleren saa hentede den og igen bragte den, naar den var malet.

Agerbruget stod i disse Tider saa lavt, at man regnede 4 (men maatte ogsaa nøjes med $1\frac{1}{2}$ —2 og 3 Fold) for det almindelige Høst-udbytte. Deraf brugtes det ene Fold til Saafæd; Tienden og Landgildet tog ogsaa en Del, saa Bonden havde kun lidt til sig selv. Og hvad var det saa for Sæd? Noget jammerlig Tøjeri. Man rensede en Gang en Prøve og fandt, at den indeholdt 38 pCt. Hejre, 32 pCt. daarlig Rug, 4 pCt. Klinte, $2\frac{1}{2}$ pCt. Urter, 2 pCt. Havre, 2 pCt. Hved, 1 pCt. Byg, 1 pCt. Bifte og $17\frac{1}{2}$ pCt. Fejstarn, Uoner og Græsfrø. Paa Grund af den ringe Høst havde Bonden gerne opspist, længe før Høsten kom, og han havde intet at saa i Jorden om Foraaret. Godsejeren maatte derfor i Foraarstiden ofte forstrække med Føde- og Saafæd, som Bonden saa skulde betale af næste Aars Høst. Det kunde han mange Gange ikke, lige saa lidt som han kunde lev re sin Afgift eller betale sine Skatter, som Godsejeren da maatte udrede; thi Staten

holdt sig til ham og ikke til Bonden. Der gik tit flere Aar, uden Herstabet fik noget af en Fæster, hvis Restancer altsaa blev større og større.

For at sætte mig ind i Tilstanden og faa et klart Begreb om, hvorledes Folk her paa Egnen var stillede, har jeg gennemgaaet Skifteprotokollerne for Trolholms Birk og Grevstabet Holsteinborg fra Aar 1700 til 1739 samt en Retsprotokol fra Holsteinborg Birk, og jeg skal nu give Læserne nogle Meddelelser efter disse Bøger i Forening med, hvad jeg af mange andre Kilder har kunnet samle om Forholdene. Jeg holder mig ikke alene til Hyllested Sogn, da det jo er lige saa interessant og oplysende at høre noget fra Omegnen.

Skifterne paa Grevstabet foretoges i de Tider ikke af Birkedommeren, men af Grevstabet's Forvalter, som mødte i den afdøde Mands eller Kvindes Hjem med to Burderingsmænd, som fastsatte Værdien af alt, hvad der fandtes paa Stedet. Den udfundne Værdi kaldte man „Boens Middell“. Derefter gik man over til „Boens Besværing“, hvortil især hørte tre Poster: hvad der skulde være ved Fæstestedet af Besætning, Avlsredskaber, Føde- og Saasæd.

Alt dette var Fæsteren overleveret af Herskabet og dettes Ejendom, ikke Bondens. Den næste Post var næsten altid Restancer af Skatter og Landgildet og Udsættelse paa Bygningerne. Som tredie Post har man gerne den Løn, Tjenestefolkene havde til Gode. Anden Besværing var der sjældent, naar undtages Begravelsesomkostningerne; men dette var ogsaa mere end nok, da der næsten altid var Understud. Auktion efter den Afdøde holdt man meget sjældent, men den efterlevende Enkemand eller Enke beholdt, hvad der var, lovede at opdrage Børnene og af yderste Formue efterhaanden at betale, hvad man formaaede af Restancer til Herskabet og at forbedre Bygningerne. Nede Penge fandtes næsten aldrig i Boet, og Tjenestefolkene fik gerne deres tilgodehavende Løn i Klædningsstykker eller noget Bohave, et Par Aar eller desl. Efter Forordn. af 13. Januar 1701 skulde der paa en Fæstegaard være „et Plovbæst“ for hver Td. Hartkorn samt en Vogn, en Plov og en Harve for hver 8 Tdr. Hartkorn. Derfor er der til „Boens Besværing“ opført 6, 7, 8, 9, 10 „døgtige Bæster“ efter Gaardens Hartkorn. Et døgtigt Bæst fattes i Almindelighed til 8 Adlr., der svarer til Værdien af 6—8 Tdr. Byg (30 a 40 Kr). Det var meget sjældent, at de Heste, som fandtes paa Stedet, vurderedes

faa højt. En Ko fattes gerne til 2—5 Rdl., et Faar til 4—5 Mark, et Marsvoin til 2—3 Mark. Toaarsvoin kaldes endnu Ungsvoin, først med 3 Aar betragtedes de som udvoksne.

Jeg skal nu anføre nogle Eksempler paa, hvad der for halvandet Hundrede Aar siden fandtes paa en Bondegaard af Besætning og Inventarium. Paa en Gaard i Sønderjellinge var 4 Heste, 1 Ko, 3 Faar, 1 Lam, 5 Gæs, 4 Høns. Alle disse Dyr vurderedes til 29 Rdl. 1 Mark, hvilket omtrent svarer til 12 Ldr. Byg efter Kapitelstatst. Af Volsredstaber var der en Bogn med „Behør“, et Par Høstharver, en Tromle, en gammel Slæde, der tilsammen vurderedes til 6 Rdl. 5 Mark 8 Skl. eller omtrent 21½ Kr. Alt, hvad der fandtes paa Gaarden, fattes kun til 47 Rdl. 4 Mark eller henimod 150 Kr. Saa daarligt var det nu ogsaa sjældent. Paa en anden Gaard i samme By var der 12 Heste, 6 Køer, 3 Kvier, 3 Smaaastude, 5 Aarstalve, 10 Faar, 21 ældre og yngre Svin, 6 gamle Gæs, 16 Høns, 4 Vnder. Alt paa Gaarden fattes til 237 Rdl. 4 Mark 15 Skl. eller omtrent 840 Kr. Der var ingen Restancer til Herstabet. Saaledes omtrent var det paa de allerbedste Steder, men ellers var der Landgilderestance for 2, 3, 4, ja, lige til 18 Aar. Kun med een Genstand var man ikke

sjælden ganske godt forsynet; det var med Sengklæder, hvilket formodentlig kom deraf, at man holdt mange Gæs. Paa den sidstnævnte Gaard i Sønderjellinge fandtes saaledes 11 Dyrer og 12 Buder.

Midt i al denne Fattigdom er det glædeligt at se, at der dog fandtes enkelte velhavende Folk. Der var saaledes en rigtig Matador i Bensløv ved Navn Andreas Dancker. Ved Skiftet efter hans Kone 1734 fandtes 11 Heste, 6 Køer, 2 Kvier, 3 Tyre, 10 Stude, 24 Faar, 12 Svin, 6 Gæs, 7 Kender, 6 Høns, 14 Bistader. I Boet fandtes 3 Ldr. Mjød, der satte til 20 Rdl. eller omtrent 63 Kr. Der var ingen Restancer, og Gaarden var vel holdt. Samme Mand ejede en Hestemølle i Hyllested. Hele Boet løb op til 552 Rdl. 2 Mark 14 Skl. eller over 1800 Kr., hvad der den Gang var en meget stor Sum.

Jeg vil her indskyde nogle Bemærkninger om Husdyrene og Husdyrhold i forrige Tider. Først i det 17de Aarhundrede blev det almindeligt paa vore Dyr at pløje med Heste; tidligere benyttede man Stude dertil saavel som til Kørjel ligesom man for en Del gør endnu i de jyske Hedeegne. De Heste, Bønderne havde i gamle Dage, var meget mindre end vore og i Reglen ikke mere end 8—9 Kvarter høje. Men hvad skulde de ogsaa blive store af? De levede om

Vinteren mest ved Hø, om Sommeren ved Græs og fik kun en Smule Kærne i Bløjetiden. De gamle maatte gaa ude om Efteraaret saa længe som muligt; naar de ikke kunde bjærge sig paa Marken længere, tyede de til Skoven (hvis der var Skov i Nærheden), hvor de saa gik og stavrede om, indtil Sneen jog dem hjem. Kærne i gamle Dage var ligeledes kun smaa; man regnede, at en slagtet Ko gav noget over eller under 10 Pd Rød. Saadanne Smaakøer gav aarlig 200-250 Potter Mælk og store Herregaardskøer 6-70 Potter. Selv paa Herregaardene regnede man kun 1 Pd. Smør om Ugen af en Ko og maatte tit nøjs med 40 Pd om Aaret. At sælge Smør til Udlandet kendte man ikke til, og Bønderne savnede jo ogsaa den Gang alle Betingelser for at kunne levere en ordentlig Vare. Man holdt derfor hverken hos Bønder eller paa Herregaarde flere Køer end højst nødvendigt, men derimod en Del Stude til Trækbrug eller til Salg. Svinene i Fortiden hørte til en anden Race end vore nuværende og havde et noget andet Udseende. De var højbenede, havde et langt Hoved, en stærk, rød Haarvækst og var magre, da de mest levede ved at staa i Tøjr paa Græs, indtil de om Efteraaret i Tre-aarsalderen førtes til Skovene for at fedes med den nedfaldne Agern og Olden, og hvorfra man saa drev de fedede Dyr hjem ved Vinterens Begyndelse. Deraf er vel Talemaaden kommen: at køre ud og gaa hjem lige som Svinene. Man gav i Almindelighed hvert tiende Svin for at have dem paa Olden, og det var Hovedindtæg-

ten af Stovene i de Læder, hvorfor de ogsaa vurderedes efter det Antal Svin, de kunde fede. Stovene afgav i hine Læder i det hele Jøde til en utrolig Mængde vilde og tamme Dyr, og spillede derfor en vigtig Rolle i Henseende til Befolkningens Ernæring, hvad jo nu ikke er Tilfældet. — Af Faar havde man i gamle Dage en stor Mængde, men ofte endnu flere Geder, der dog efterhaanden lagdes af, da de gjorde megen Støde, især i Stovene. Gæs og Høns havde man ogsaa mange af, derimod var Vænder meget sjældne, selv paa Slotte og Herregaarde.

Jeg har ikke i noget Bo set angivet Beholdning af Flæsk eller overhovedet af Levnedsmidler, undtagen af Sæd. Kun i et eneste Bo (hos Andreas Danster) fandtes et Ur, og i hvert andet eller tredje forekommer en Jærnoon. Hvor en saadan ikke fandtes, maa man enten have haft Done af Sten eller ogsaa en Urne i en Krog af Stuen, hvorpaa der da i koldt Vejr brændte et Baal, som sendte Varmen ud i Stuen; men den allerstørste Del gik rigtignok til Spilde op igennem Skorstenen. Jeg har selv som Dreng set saadanne Urner i Brug i et Hospital, som var bygget 1728, og som i min Barndom endnu stod i sin oprindelige Stilling. Ligeledes har jeg set en Stenoon i Brug, der lignede en stor Vikube. Man havde ogsaa Done af et eget Slags

Stene, der undertiden vare prydede paa den udvendige Side med farvet Glasur. Man kaldte disse Stene Kalkler, og deraf er Ordet Kalkelovn kommen. Det er altsaa i Grunden meningsløst at sige Jærnkalkelovn. Gulvet i Boligerne var naturligtvis af Ler; Vinduerne var smaa og anbragte tæt under Loftet, som man næppe nok kunde staa opret under. Ruderne havde Størrelse som et Kortblad og vare indfattede i Bly. Saadanne Vinduer kunde ikke lukkes op. Ved Vintertid maa det have stortet svært i Boligen paa Lys og Varme samt paa frisk Luft, da man opholdt sig, spiste og sov i det samme Værelse, som Menneffene delte med Fjertræet, der havde sit lune Stade i den aldrig manglende Gaasebænk. Et andet Stykke, der ligeledes altid fandtes i Stuen, var et „Braastab“ eller — som man nu kalder det — et Hængeskab, der endnu for godt et Halvhundrede Aar siden fandtes paa de fleste Bøndersteder, ja, enkeltvis kan træffes den Dag i Dag. Jeg har set et saadant, der var 300 Aar gammelt. Hvad der forøvrigt fandtes i Stue, Kammer og Stegers havde kun ringe Værdi og bestod i Reglen kun i et Par Borde, nogle Bænke, Stole med Halmfæder eller Hinder (Hynder), et Par Kister, nogle Trækar til Ol og Mælk, nogle Køkkenredskaber og en Bryggerkeddel.

Klædedragten i det 18. Aarhundrede hos Bønderfolk bestod baade for Mand og Kvinde næsten udelukkende af hjemmegjorte Tøjer eller Skind, og man havde ikke mange Dragter at stifte med. Til daglig Brug var Manden klædt i en Skind- eller Badmelstrøje, der gerne var graa, men heller ikke sjælden hvid eller rød; derunder havde han en sribet Brystbug (West) af Høergarn eller Badmel. Forstykket og Angstykket var af samme Tøj. Paa Underlegemet bares Knæbentklæder af Skind eller Badmel om Vinteren, om Sommeren af Lærred. Benene var iførte lange Uldstrømper og Fødderne Træsko. Paa Hovedet bares Hue. Denne var strikket, endte i en Duff og var rød. Stadsdragten var en farvet Kjortel med mange Knapper, Knæbukser med blan'e Metalspænder og Sko med Spænder. Støvler brugtes sjældent; de var for dyre. I Stiftebøgerne nævnes Støvler kun én Gang. En bredstygget, sort Hat var Mandens største Prydelser, men toges heller kun paa ved vigtige Lejligheder.

Kvinderne bar i Ungdommen paa Hovedet en Hue, som ældre tillige et Lin, hvorunder Haaret var strøget tilbage; om Bryst og Liv bar de en Trøje med korte Ermer, og uden paa denne et Livstykke (en Bulle) uden Ermer. Om Halsen bar man et Tørklæde, som var

stuffed ind under Livstykke eller ogsaa fæstet med en trekantet Snip uden paa mellem Skuldrene. Skørtet var af Hvergarn eller Badmel. Naar man gik til Alters, var man iført sit bedste Smykke: en sort Kjole, et hvidt Tørklæde og et stort, hvidt Forklæde. Havde man Raad til det, kunde der nok blive nogen Afveksling i den anførte Dragt. Man var heller ikke den Gang fri for en Smule Forsængelighed nu og da, hvad Mændene især viste ved deres Sølvknapper og Kvinderne ved Hovedpynten eller Trøjen. Saaledes efterlod en Mand, der tidligere havde været „Urtegaardsmand“ paa Holsteinborg, men døde hos en Brodersøn i Benslev 1718, sig en brun Badmelstjortel med 33 Sølvknapper til en Værdi af 11 Rdl., der svarer til en 5 Tdr. Byg. I et Bo i Bjerger fandtes en brun Klædesvest med 27 Sølvknapper, men her var ogsaa Velstand; thi der var 66 Rdl. 4 Mark, som var betroede Præsten i Hyllested til Forvaring. Kvinderne kunde drive det til lidt Kniplinger og en Gallemanches eller Sirtfestrøje.

Den daglige Levemaade var yderst tarvelig og mere ensformig end nu, da man ikke brugte Kaffe eller The og ikke kendte Kartofler, der først blev udbredte ved Slutningen af det 18. Aarhundrede. Saa godt som det eneste, Bon-

den købte til den daglige Koft, var Sild og Salt; ellers levede man af, hvad Gaarden kunde frembringe. Aftensmaden var gerne Rugmelsgrød, kogt i Vand. Til festlige Lejligheder som Bryllup og Barmedaab maatte man jo have et og andet hos Købmanden, men det var vist ikke meget. Hvad og hvor meget kan jeg ikke angive. Derimod anfører Stiftebøgerne ofte, hvad en Begravelse kostede, og det var i Almindelighed en 12—15 Rdl. Ved Begravelsesgildet nød man meget Ol og noget Brændevin. Det var det gamle „Grævel“, som ikke endnu var glemt. Saaledes døde der en tilrejsende fattig Løjtnant hos en Bonde i Sønderjellinge 1734. Hele Mandens Efterladenskaber vurderedes til 2 Rdl. 3 Mark; men Skifteforvalteren fandt det dog nødvendigt at give Bymændene en Ld. Ol for at bære Liget til Graven, uagtet han selv maatte betale Begravelsen.

Udgifterne ved Begravelsen af en Enke, der havde bestyret Folkehusholdningen paa Holsteinborg, udgjorde i Følge Regning, som var indgivet til Skifteforvalteren, følgende Beløb:

	Rdl.	Mt	Et.
En Ligliste til den salig Kone	10	„	„
Præsten for Ligprædiken	6	„	„
At overføre	16	„	„

	Rdl.	Mt.	St.
Oversført . . .	16	"	"
Degnen for Sangen	3	4	"
For Klotterne	"	2	"
Til Ringerne	"	2	"
For Graven at faste	"	2	10
For 12 Pd. Rød, som blev for- brugt ved Sigbegængelsen . .	"	2	10
1 Pd. Rosiner, 1 Pd. Berle- gryn, 1 Pd. Svedster, 1 Pd. Sutler, Peber, Mustatblomme, Kardemomme, Nelliker og Ko- render	"	4	5
Tvebakker	"	1	"
2 Potter Aftavit	"	2	8
10 Fl. Brændevin	1	"	4
1 Ed. Ol	1	4	"
Piber og Tobak	"	1	8
Salt . . .	25	2	13

Det var en meget fin Begravelse. Af de indkøbte Sager kan man stønne, at Gæsterne er bleve trakterede med sød Suppe og Steg, og at man ikke er gaaet tørstig fra Gildet.

For Kuriositetens Skyld ansøres endnu en Regning, som Enken efter Mejeribestyreren paa Holsteinborg indgav til Stifteretten paa Be-
kostningen ved Mandens Begravelse, bogstavret
affkreven:

Memorial.

Paa ves (d. e. hvad) som er befoftet paa min fl. Mand's Begravelse:

(Enhver afdød betegnes i de Tider som salig [fl.]; det siges ogsaa om en Gaardmand fra Bøgelunde, som blev henrettet 1707).

til Præsten	6 flæt Daller
til Deinen	3 flæt Daller
til beslau til Kisten	8 flæt Daller 3 Mk. 8 St.
for Kisten	5 flæt Daller
til videre befoftning til dem som fulde det fl.	
Sig til Jorden	11 flæt Daller 2 Mk. 6 St.
til dem som kaste grauen	1 Mk.

Somma 34 Daller 2 Mk. 14 St.

Anna fl. Hans Hansen Høys.

(En flet Daler var 4 Mark, og havde den Gang en Værdi, der omtrent svarede til 114 Dre; men denne Sum havde jo en ganske anden Købeevne end nu).

Det fremgaar af det foran fortalte, at det gennemgaaende stod maadeligt til paa Grevskabet. Her er flere Prøver paa Tilstanden:

Fra Aar 1750 lod Grevskabet foretage Syn over sine Gaarde og Huse. En Gaard i Hyllested beskrives saaledes: Stuelængen er 10 Fag i meget flet Stand. Den mangler 14 a 16 Stolper, 10 Bjælker, 20 Sparrer, 4 Bindsteer,

10 Læs Langhalm, 10 Tylter Lægter, og Loftet duer slet ikke. Ingen Bagerovn findes. Vestre Længe i god Stand; nordre Længe i nogenledes Stand. Der fandtes ved Gaarden en Trævogn, en Harve og en Plov i slet Stand. Af Gaarden skulde aarlig svares 7 Tdr. Byg, 1 Td. 2 Skpr. Havre, 3 Rdl. 4 Mark og intet Hoveri. Gaardene i Sønderjellinge beskrives paa en lignende Maade, dog knapt saa galt. Naar man nu huster paa, at der som oftest var store Restancer, kan man ikke undres over, et det tit endte med, at enten gif Bonden fra Gaarden eller Herstabet tabte Laalmodigheden og lod ham dømme fra den, skønt Grevskabet den Gang som nu var et mildt Herstab. Jeg skal anføre nogle Eksempler paa, hvorledes det gif.

Den 14de Februar 1749 dømtes en Bonde i Haarslev fra Gaarden. Han havde intet betalt i 6 Aar, og var nu rømt. — En Maaned efter blev en Bonde i Tornmark dømt fra Gaarden; han havde intet betalt i 3 Aar. Besætning og Bo vurderedes til 29 Rdl. 1 Mk. 12 Sk. Skønt Herstabet lovede at hjælpe Manden, erklærede han, at han ikke vilde have mere med Gaarden at bestille. — Samme Dag dømtes en Bonde i Spjellerup fra Gaarden, og otte Dage efter nok en Bonde i Spjellerup.

Saaledes bliver det ved Aar efter Aar, og tilsidst tog man dem i Bunde, saa der paa een Thingdag 1762 dømtes 15 og paa een Dag i 1763 14 fra Gaardene. Sult blev der fra 1749 i 20 Aar dømt 85 Mænd og Enker fra deres Gaarde. Og efter at Birkedommeren i mange Aar havde udført disse bedrøvelige Forretninger, gif det ikke ham selv bedre. Han havde en Fæstegaard i Byen Rude, paa hvilken han var kommen i en Gæld til Herstabet af 204 Rdl. 4 Mark, og dernæst havde han ladet Gaarden „ilde forfalde“. Hans Bo vurderedes til 142 Rdl. 2 Mk. 9 Sk.

Med de Hyllesteder, som i denne Tid hørte til Gjerdrup, var det ikke bedre fat. Jeg har haft en Fortegnelse over, hvad der svarede af hver Mand til Herstabet baade i 1756 og i 1772, og Afgiften er gennemgaaende lavere det sidste Aar end det første, selv om det er den samme Fæster med det samme Hartkorn. Gjerren maa altsaa have set sig nødsaget til at nedsætte Afgiften. Som Eksempel kan anføres, at en Fæster, som i 1756 svarede 2 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, 1¹/₂ Td. Havre og 21 Mark i Penge, havde i 1772 faaet $\frac{1}{4}$ Gaards Jord til og svarede da kun 10 Skp. Rug, 3¹/₂ Td. Byg, 11 Skp. Havre og ingen Penge. Af de 20 Bønder i Hyllested, som i Aaret 1756 hørte til

Gjerdrup, var der i 1772 kun 2 tilbage; efter Kirkebogen er kun faa Gaardmænd døde i dette Tidsrum; de øvrige, som er forsvundne, maa altsaa være gaaede eller dømt fra Gaardene, naturligtvis fordi de ikke kunde svare deres Afgifter.

Sognepræsten i Hyllested siger i en Indberetning om sit Landbrug: „Jeg ønsker hjertelig den Forandring at blive ganske entlediget fra Brugen deraf; thi Folk og Fæ fortærer alt, hvad kan aflæs og meget mere, saa at jeg maa bruge mine Indkomster til at købe og vedligeholde Væster til austringens Drift, da intet Tillæg kan have af Mangel paa Græsning og Høebiering samt til at lønne mange Folk, af hvilke man endda lider ont ved at faa de fornødne“. Præstens Vilkaar som Landmand lader saaledes til ikke at have været bedre end Bøndernes.

Men naar nu Præsten og Bønderne havde det saaledes, hvorledes mon det saa stod til med de egentlige Fattige, med de Gamle og Strøbelige, med de forladte Børn og andre saadanne hjælpeløse Staller? Ja, det stod forfærdeligt daarligt til, og de døde megen Nød og Glendighed, hvorom en Fattigprotokol fra de Lider giver mange Vidnesbyrd. Fattigplejeu skete den Gang saaledes, at Kommunen deltes

i smaa Kredse, som hver fik eet eller to Fattiglemmer at bespise skiftevis; men det hedder i Protokollen for 1753 baade om Nr. 1, 2, 3 og 4 af de Fattige: Skulde opholdes af dem og dem, men faar intet; og i 1772 bemærker Præsten: „Saaledes er vel Inddelingen sket, men til ingen Nytte for de Fattige; thi Bønderne er selv formedelst trykkende Statter og og Armod Almisselemmer; derfor maa de Fattige, som kan gaa ud at betle, ligesom og en stor Mængde fremmede Betlere kommer her daglig“. Eignende Klager lyder flere Gange før og siden. Saaledes hedder det for 1758: „Det er ugørligt, at de Fattige kan nyde Spisning hos Bønderne een Dag ugentlig formedelst de fleste Bønders Armod og Trang, som selv den meste Tid om Aaret er Almisselemmer, saa at de Fattiges Forsøgning (d. e. Forplejning) i dette Sogn er paa en jammerlig Fod“. Præsten var Aaret forud kommen her til fra Ballensved, hvor det vel har været mindre ringe end her. I hvilken Grad Betleriet blev drevet, kan man slutte deraf, at i Løbet af omtrent 40 Aar døde og begravedes her 5 fremmede Betlere. 3 af disse laa og døde paa Gaden. Præsten skriver i denne Anledning i Protokollen: „Gud veed, hvor han hørte hjemme; jeg fik det ikke at vide, før to af Mændene i

Byn kom og bad om noget til Hjælp til en Ligliste og fik de 1 Rdl. Ved 4 Fattigauctioner i det 18de Aarhundrede indkom tilsammen et Beløb af 1 Rdl. 5 Mrk. 9 Sk. Efterladenskabet efter et Fattiglem, som døde 1740, bestod i en meget gammel Trøje, et Par gamle Bukser, en Pjalt, som skulde være Skjorte, et Par Stynt-hoser (d. e. Strømpestaster) og et Par opslidte Træsko, vurderet tilsammen for 17 Skl. Jeg har gennemlæst Fattigregnskaberne for mange Aar, men aldrig fundet nævnet Medicin eller Lægehjælp. Det er jeg vis paa, at Bønderne heller ikke fik; i de Tider fik man i Lands-byerne Lov til at dø i Fred for Doktor og Apotheker. Det var en lidet glædelig Forret-ning for Præsten at være de Fattiges Tilflugt under saadanne Forhold, og det ses ogsaa af Protokollen, at Enden paa det blev ofte, at Præsten maatte selv sørge for dem. Der var saaledes i Hyllested Præstegaard en Gang ikke mindre end 4 fattige Børn, som Præsten havde taget til sig, fordi Forældrene ikke havde efter-ladt sig det ringeste.

I de sidste 20 Aar af det 18de Aarhundrede stete de store Landboreformer, som snart gav Agerbruget et Opsving. Samtidig dermed steg

Sædpriserne betydelig, saa at Kapitelstaksten for Byg i de sidste Aar af det 18de og i de første Aar af det 19de Aarhundrede var omtrent 10 Kr., i 1805 endog 12 Kr. 58 Øre, en Pris, der maa kaldes højere end den, vi kun meget faa Gange har haft siden. Man maa nemlig huske paa, at Bøgenes Købevoe den Gang var langt større end nu, og at Sæden var ringe. Selvfølgelig steg Ejendomspriserne ogsaa stærkt, og ved den almindelige Taktsation, som Staten lod foretage 1802, vurderedes derfor ogsaa Gjerdrups Ejendomme i Hyllested til 58,556 Rdl. dansk Kurant, hvilket omtrent svarer til 1200 Kr. for en Td. af Byens nuværende Hartkorn. Man sammenligner hermed, hvad Sognepræsten gav 1740, hvorved dog skal bemærkes, at Hartkornet her den Gang var omtrent $\frac{1}{4}$ højere end nu og altsaa havde mindre Værdi. Saa kom den ulykkelige engelske Krig, som bragte vort Pengevæsen i den fuldstændigste Uorden, og vi mistede Norge, hvorved vort Marked mistede sit bedste Afsetningssted for Sæd, da det sydlige Norge før Adskillelsen skulde købe sine Kornvarer fra Danmark. Nu var det forbi, og vi havde ondt ved at sælge dem, da de kun var lidet ansete og i England gik under Navn af „uren“ Sæd.

hvilket Navn var vel fortjent, efter hvad foran er fortalt.

Samtidig med at Agerbruget tog Opsving her, skete det samme i andre vesteuropæiske Lande, og Kartoffeldyrkning blev almindelig, hvorved Sædforbruget aftog. Der indtraf nu ogsaa rundt om i Europa en Række frugtbare Aar. Alle disse Aarsager tilsammen bevirkede de lave Priser i Tyverne baade paa Sæd og Landejendomme. Der oplevedes Eksempler paa i Jylland, at man lod Sæden staa og raadne paa Marken, fordi det ikke kunde betale sig at høste den.

Medens man lidt efter lidt arbejdede sig ud af disse trykkende Forhold, kom Opdagelserne af de store Guldlejer i Amerika og Australien, og Dampens mægtige Virkninger begyndte for Alvor at gøre sig gældende i Forening med de mangfoldige Opfindelser paa alle Omraader. Der kom rask Fart i al Ting. Landbrugsprodukterne forbedredes i høj Grad, Priserne paa dem steg i en endnu højere, og Jordens Værdi voksede Aar for Aar. Det var i næsten en Menneskealder saa gylden en Tid for vore Landmænd, som de aldrig har haft og vist aldrig mere vil faa. De høje Priser i Halvfjerdsjerne vender neppe tilbage, da fjerne Lande kunde sende Landbrugsprodukter til Europa

i store Maaſer. Driftsomkoſtningerne ved Landbruget er ſtegne i en voldsom Grad, navnlig Folkelønnen, hvorved Nettoudbyttet ſtærkt formindſtes. Vi maa derfor indrette os paa tarveligere Livsvilkaar end hidtil, og vi kan ogsaa leve lige ſaa lykkelig endda, om vi maa ſlaa noget af paa de overflødige Nydelſer, mange har vænnet ſig til. Livet har højere Goder og Glæder at byde end diſſe.

Hylleſted Kirke er ganſke af ſamme Bygningsform ſom vore Landsbykirker i Almindelighed har og beſtaar ſølgelig af tre Dele: Koret, Langſkibet og Taarnet. Langſkibet er den ældſte Del af Bygningen og viſtnok mindſt 600 Aar gammel. Oprindelig har denne Del af Kirken været forſynet med Bjælkeloſt; Svælvingerne er ſenere indſatte i Bygningen. Koret er nyere og tilbygget i to Gange, og Taarnet er en endnu fildigere Tilbygning. Dette beſtaar af de bekendte ſtore, røde Murſten, hvorimod de ældſte Dele af Bygningen er opførte af utilhugne Graaſten. Muren er hul, og det indvendige beſtaar kun af løſe Smaaſtene uden noget Bindemiddel. Kirken har to Tilbygninger: Sakriſtiet og Waabenhuſet. Indgangen er gennem Waabenhuſet, der kaldes ſaaledes, fordi

Mændene her i gamle Dage satte deres Baaben fra sig under Gudstjenesten. I ældre Tider gik man nemlig altid bevæbnet. For godt 300 Aar siden førte Præsterne endog bevæbnede til Kirke. Man fandt det dog passende at sætte Baabnene fra sig, mens man var i Guds Hus. Paa Højtidsdagene beholdt man undtagelsesvis Kaarde ved Siden, fordi man skulde til Dffers, en Hædersgang, ingen paa nogen Maade blev borte fra. Oprindelig har Kirken haft en Indgang til mod Nord for Kvinderne, men den er for længe siden tilmuret. De ældste Vinduer var meget smaa, rundbuede, med Blysprosser og sad helt oppe under Taget, saa der maa have været meget skummelt. Paa Winterdage har man ikke kunnet se synderligt; men i den katholske Tid havde det heller ikke meget at sige, da Menigheden mest var til Stede som Tilhører og Tilskuere ved, hvad der foregik paa og ved Alteret, hvor der jo brændte Lys. Endnu længe efter den Tid deltog vel de fleste ikke i Salmesangen, fordi de ikke kunde læse. Nu har Kirken store Vinduer, gennem hvilke der falder rigeligt Lys. Den er som alle Grevskabets Kirker særdeles vel holdt i alle Maader. Alteret bærer til venstre Aarstallet 1594 med to adelige Baaben og over disse staar: Knud Kuds Fædre- og Mødreaaben. Denne Knud Kud

ejede Herregaarden Sandholt paa Fyn og var fra 1588—97 Lehnsmænd over Korsør Lehn, hvortil Hyllested den Gang hørte. Der siges om ham, at han skænkede et Skilderi til Hyllested Kirke, d. v. s. han lod Alterbilledet male. Dette fremstiller Kristi Gravlægning og skal være en Efterligning af Altertaolen i Nicolai Kirke i København, der brændte 1795. Samme Knud Knud var ellers i Familie med Christian d. 4., da han var Stedfader til Kongens anden Hustru, Kirsten Munk.

Foden til Altertællen er over 300 Aar gammel; den har nemlig Indskriften: „Jep Madsen, Sognepræst til Hyllested Kirke, Jep Jul og Hans Mule, Kirkeverger 1555.“ I denne Tid ejede endnu Kirkerne mange Steder sig selv, og der var ansat et Par Mænd, som tilligemed Præsten skulde passe Kirkens Ladv og derfor tage mod Kirketienden, der førtes til Kirkens Lade, et Hus ved Kirken, hvor den blev udtærsket og gjort i Penge. Derfor anskaffedes saa, hvad Kirken manglede.

Prædikestolen har Aarstallet 1605 og bærer de to Navne: Korfits Ulfeld og Else Brostenhus. Denne Mand var Farbroder til Landsforrædereren af samme Navn og Hustruen Forræderens Kloster. Han var Gjer af Bavelse og blev Lehnsmænd over Korsør Lehn efter

Knud Rud. Det er som saadan, at han ind-
sætter Prædikestolen.

Paa Kirkens nordre Væg hænger et meget
daarlig udskåret Træcrucifiks, som rimeligvis
er fra den katholske Tid.

I Taarnet er tvende Klokker og et Ur, der
allerede for halvandet Hundrede Aar siden kal-
des gammelt. Paa den ene Side af den største
Klokke staar:

„Et tusind seks Hundred man strev seks Aar og tre-
findstioe,

Der denne Klokke omstøbt blev, da var karst og i Live-
Friderich den tredje Konning, da en sachsisst Printz mon
give

Princesfin Anna Sofie hands Egte-Mag at blive.“

Paa den anden Side staar:

„Mag. Maarten Pedersen Cheitom,
Sognepræst i Hyllested.
S. S. S. P. S. S.“

Den øverste Rand af Klokken har den Ind-
skrift:

„Aus Ertz und Feuer bin ich geflossen.
Nicolaus Jürgen aus Callundborg hat mich gegossen.“

Disse tykke Ord betyder paa Dansk:

„Af Malm og Jern er jeg flydt,
Nikolai Jürgen af Kallundborg har støbt mig.“

Den mindste Klokke er omstøbt i Køben-
havn 1826.

Endnu vil jeg bemærke om Kirken, at i en Fortegnelse fra 1768 over dens Inventarium findes blandt andet opført et Halsjern uden Laas og en Ligbaare. Halsjernet har formodentlig været anbragt paa Kirkegaardsmuren og benyttedes til dem, der skulde staa i Gabelstokken til Straf for, at de ikke gik i Kirke. Ligbaaren var en yderst klodset Tingest, hvorpaa man før bar alle Lig fra Hjemmet til Kirken. Den benyttedes endnu undertiden midt i forrige Aarhundrede.

Rundt om Kirken er Kirkegaarden, hvor i Aarhundredernes Løb flere Tusinde Mennesker er sænkede i Graven. Hvad vilde vi ikke faa at høre, om vi kunde kalde nogle af de gamle Slægter tilbage iblandt os! Men de vilde ikke kunne gentende deres Hjem hverken i Mark eller By. Kirkegaarden holdes i meget net Stand af Beboerne i Sognet, der pusle med kærlig Omhu ved Slægtinges og Benneres Grave, og vi har vel alle et stille Ønske om, at nogen vil gøre det samme ved vore Grave, naar vi en Gang er gaaede til Hvile.

Præsterækken i Hyllested kan føres næsten 400 Aar tilbage og findes paa to Tavler i Kirken. Den begynder med:

1. Knud Andersen, som var her allerede 1520 og døde 1550. I dette Tidrum falder Reformationen; han maa altsaa have begyndt som katolsk Præst og endt som tutherst.

2. Jep Madsen, døde 1572. Det er hans Navn, som findes paa Alterbægeret.

3. Oluf Hansen, døde 1607. I hans Tid blev Hyllested og Bensløv forenede.

4. Kristen Nielsen, døde 1618.

5. Jakob Meisner, døde 1635.

6. Magister Jakob Pedersen, Spjelderup, var Rektor (Bestyrer) af Slagelse lærde Skole, før han blev Præst i Hyllested. Som Præst her stænkede han 200 Daler til Badmel og Sto for 4 Drengene i Slagelse Skole. Han maa have været vel anset mellem Præsterne, da han blev Provst og var en af de fire Præster, som af den sjællandske Gejstlighed sendtes til København for at deltage i Valget af Frederik d. 3. til Konge 1648. Han var en meget musikalisk Mand, døde 1649.

7. Magister Morten Petersen Chejtam, døde Nytaarsdag 1672. Han var en lærd Mand, der har udgivet adskillige Bøger.

8. Hans Pedersen, Viborg, døde 1705. I hans Tid skal Præstegaarden være brændt.

9. Henning Jakobsen Achtonius, døde 1710.

10. Antonius Mortensen Kjørulf, var en Normand og blev forflyttet til Norge.

11. Magister Otto Ferslev, var tidligere Skibspræst, døde 1757. Som foran fortalt, ejede han i nogle Aar det meste af Hyllested og Nabobyen Bommeløse. I sit sidste Livsjaar blev han indvilket i en for ham højest ubehagelig Trolddomsag, hvad der kun kan forklares paa Grund af hans store Uffældighed, hvorom hans stærkt rystende Haandskrift i høj Grad vidner. Han var da ogsaa 80 Aar.

12. Jens Munch, kom hertil fra Haarslev nogle Uger før Jul 1757, men blev syg og prædikede kun een Gang, hvorpaa han døde i Januar næste Aar, kun 34 Aar gammel.

13. Peder Aggerup, kom hertil fra Valensøved, hvor han havde været Probst. Han tog sin Afsted paa Grund af Alderdomsvoaghed 1784, men døde inden han kom herfra paa sin 71-aarige Fødselsdag. Han ligger begravet under Baabehusgulvet. De tidligere Præster, som døde her, ligger begravede i Kirken.

14. Thomas Martinus Braem Galschjott, kom hertil fra Døden i Døsherred og var her i 44 Aar. Folk troede om ham, at „han kunde mere end sit Fadervor“, hvortil han maaste selv gav Anledning ved den sære Skik, han havde, at han tit gik op i Kirken om Aftenen

med en tændt Lygte og opholdt sig der i længere Tid. Blandt andre Fortællinger, jeg har hørt om ham, er den, at da han en Aften kørte hjem fra Slagelse og kom til Dalmoſe Kro, kunde Heſtene ikke ſaa Vognen længere. Præſten ſagde da ganſke rolig til Karlen, at han ſkulde ſtaa af og lægge det ene Baghjul op i Vognen, og nu gif det hjemad i en Fart. Hvem der havde holdt Vognen og nu maatte gøre det ud for det ene Hjul er let at forſtaa. Gaſſchjøtt døde 1828 i en Alder af 80 Aar. Han var en kras Nationaliſt og en ſtridbar Herre.

15. Diderik Peter Lund, kom hertil fra Viborg og var her kun ét Aar, hvorpaa han forflyttedes til Fejø ved Lolland. Her døde han kort efter.

16. Wilhelm Rothe, var her til 1834, da han blev Lærer ved Sorø Akademi. En Del Aar efter blev han Præſt i Bimmeløv.

17. Johan Hahn. Han var en meget livlig Mand, der ſtadig færdedes omkring i Menigheden, hvor han med rund Haand uddelte Gaver til Fattigfolk. Derfor blev han ſnart meget afholdt, og Sorgen var ſtor, da førſt hans Huſtru og kort efter han ſelv døde af Tyfus i Efteraaret 1840 i en Alder af kun 37 Aar. De efterladte Børn er det ſenere 'gaaet meget ſørgeligt.

De tre sidste Mænd var Præster for Hyllested alene; nu blev igen alle tre Sogne forenede til eet Pastorat med een Sognepræst og en Embedskapellan, der begge skulde bo i Hyllested Præstegaard, der blev helt opført fra ny, hvad den højlig trængte til. Til Sognepræst udnævntes Sognepræsten for Holsteinborg og Bentsløv,

18. Jens Albrekt Leonhard Holm. Han var her den sidste Præst af den gamle Skole, hvilke Slags Præster blandt andet kendtes derpaa, at de tog mod Tiltalen „Ja'r" af Sognefolkene, som de saa til Gengæld sagde „Du" til. Holm var en dygtig Prædikant og meget flittig, men i høj Grad upraktisk og levede mest i sit Studereværelse. Han har udgivet: Grev Holsteins Leonet, Brorsons Salmebog og Thomas a Kempis, hvilke to sidste Bøger endnu er i manges Hænder. Ved overdreven Læsen til langt ud paa Natten var han opslidt i en Alder af 60 Aar, hvorfor han ogsaa rantes af et apoplektisk Anfald og faldt om mellem sine Konfirmander. Faa Dage efter døde han i Efteraaret 1861.

Pastor Holm ansaas i Almindelighed for gerrig og for at være meget rig. Gerrigheden bestod nu mest i en vis Smaalighed og Kejtethed i Dmgang, der stødte mange Menneſter.

Rigdommen var ikke saa stor, hvad jeg veed god Bested om, da jeg opgjorde Boet efter hans Død.

I Holms første Embedstid var her en Del religiøs Bevægelse paa Egnen, der især havde sine Bærere i den grevelige Familie, i nogle af Egnens Præster og adskillige Lægfolk, deriblandt Lærer Rasmus Sørensen i Vensløv og den begavede Bonde Rasmus Ottesen. Holm var fra først af med i denne Sag, men mærkede snart, at det slet ikke laa for ham at optræde som Taler i Forsamlinger, hvorfor han efterhaanden trak sig tilbage. Ved den ædle Grev Holsteins Død mistede Bevægelsen en vigtig Støtte; nogle Aar efter rejste Rasmus Sørensen til Amerika, Rasmus Ottesen til Fredericia, og adskillige af de ledende Præster forlod ogsaa Egnen. Det stærke Nøre tabte sig derfor lidt efter lidt og indskrænkede sig til stilsfærdige gudelige Forsamlinger, hvorved Lægfolk som oftest førte Ordet. Denne religiøse Bevægelse foranledigede en heftig Pennefejde, navnlig i Slagelseavisen, hvilken Fejde er bekendt under Navn af „den vestsjællandske Krig“.

19. Rasmus Theodor Fenger kom her til fra Horsensegnen og blev i 1872 forflyttet til Hvedstrup ved Roskilde. Han var en elskelig

Mand, just ingen stor Prædikanter, men han mæssede ganske dejligt.

20. Provst Frederik Adolf Møller kom fra Bælum ved Aalborg, blev ogsaa Provst her efter nogle Aars Forløb. I Efteraaret 1887 led han af en Tandbyld, der havde til Følge, at han ikke fik synderlig Mad eller Søvn en Uges Tid. Han sagde Søndag Morgen til mig, at han vist ikke gik Gudstjenesten igennem. Alligevel vilde han i Kirke. Begyndelsen gik ogsaa godt; men da han skulde oplæse Epistelen fra Alteret, faldt den høje Mand pludselig om paa sit Ansigt og slog sig blodig, hvad der selvfølgelig vakte Bestyrtelse i Kirken. Han kom dog snart til Bevidsthed og udførte Altergangen. Men Provsten tabte ved denne Begivenhed rent Tilliden til sig selv, saa det varede flere Maanedere, før han turde gaa i Kirke. Han led af Svimmelhed og var stadig bange for en Gentagelse af den uhyggelige Scene. Derfor søgte og fik han Afsked til Decbr. 1888. Han var en begavet Mand, men passede ikke rigtig til Menigheden, hvorfor Kirkegangen tog af.

21. Eftermanden blev Vilken Sørensen, Sognepræst i Skivum ved Nibe. Han er meget virksom i sin Gerning og har faaet bygget et Missionshus i Hyllested. Han har tre Hustruer liggende paa Hyllested Kirkegaard.

Hvor langt tilbage i Tiden her har været fast ansatte Degne (Sæbedegne) i Hyllested, veed jeg ikke. Det var nemlig endnu længe efter Reformationstiden saaledes, at der i næsten alle Købstæder var Latinskoler, hvis ældste Disciple udførte Degnetjenesten paa Landet i Omegnen. Disse Disciple var ikke store Dreng, ja ikke en Gang al Tid unge Mennesker, men kunde ogsaa være gamle Karle, „der ragede sig tre Gange om Ugen“. Man kaldte disse omvandrede Personer „Løbedegne“, og det var just ikke for deres Flids og gode Sæders Skyld, at de blev saa længe i Skolen. Ved Christian den 5tes Lov blev det paabudt, at der alle Begne skulde være fast ansatte Degne, og hvor der ingen Bolig var, skulde en saadan anskaffes paa Kirkens Bekostning. Degneboligen her var det Hus, som ligger lige Syd for Kirken længst tilbage.

Efter Loven skulde Degnen være Student. Foruden at udføre de samme Forretninger, som en Kirkesanger har i vore Dage, skulde Degnen om Søndagen efter Gudstjenesten i Kirken og ellers en Gang om Ugen i Vintertiden paa et bekvemt Sted i Sognet undervise Ungdommen i Børnelærdommen (d. v. s. i Luthers Katekismus), men havde forøvrigt intet med Børneundervisning at gøre. Fra disse Møder om-

kring i Gaardene stammer vel det gamle Ord:
 „Degne og Duer gør slidne Stuer“.

Denne Ungdomsundervisning var vist ikke meget bevendt; thi da Konfirmationen indførtes 1736, kunde de Unge hyppig ikke blive antagne, før de var henad 18—20 Aar. Degnens Løn bestod i, hvad der blev ydet i selve Kirken, i den saakaldte Smaaredsel (som bestod i mange forskellige Smaandelser af Væg, Ost, Flæst, Brød, Gæs m. m.) samt i Degnetraven, der toges paa Marken, lige som Præstetienden og skulde udgøre en Trediedel af denne. Han havde ogsaa nogen Jord, paa enkelte Steder ikke saa lidt endda, en 10—20 Tdr. Ld. Oprindelsen til Ydelsen af Brød var den Skik fra den katholske Tid, som holdt sig længe efter Reformationen, at Præsten og Degnen i den anden Uge efter Trinitatis gik omkring i Sognet og velsignede Mark og Eng, Folt og Fæ. Derfor modtog de et Brød af hver Mand, hvilket Brød bragtes dem i Kirk-n. Man kaldte denne Gang omkring i Sognet Korsbyrd.

Den første Degn, der nævnes i Kirkebogen, hed Christen Hansen, som havde været her en Del Aar, da han døde 1ste Juni 1654. Hans Eftermand hed Jens Jensen, der al Tid i Kirkebogen kaldes Jens Degn. Han døde 8de Juni 1686. Efter ham kom Jørgen Jørgensen,

der blev begravet 27de April 1705. Det ser underligt ud, at der i Degneboligen fra 1637 til 1686 døde 17 Mennesker, i eet Aar alene 3. Gennem hele det 18de Aarhundrede indtil 1793 var her kun 3 Degne, først Julius Brom, saa Sønnen Jakob Julius Brom. Den første af disse skrev den sirligste Haandskrift, jeg har set. Efter disse kom en Langemach, der som 65-aarig Entemand giftede sig med Provst Aggerups Søster samme Dag, hendes Broder blev begravet. Da Langemach døde 1793, blev Degneembedet nedlagt, Degneboligen solgt ved Auktion og Degneforretningerne overdraget til Stoleholderen. Den samme Forandring er for længe siden sket hele Riget over, saa Degnene paa Landet i Danmark i en to—tre Menneskealdere har været en uddød Race; men Navnet er med Uret gængs endnu.

Længe før denne Forandring skete, havde her været „Stoleholdere“ i Hyllested. Frederik den 4de lod nemlig paa Kronens Godser i Aaret 1721 opføre 240 Stoler, og Stolen her er en af disse. I den lange Tid, den har staaet, er den undergaaet mange Forandringer. Fra først af havde den Tegltag og Blyvinduer og var yderst tarvelig udstyret med Juven-

tarium. Bordene var saaledes kun nogle Brædder, der hvilede paa Bæle, som var nedrammede i Lergulvet. Paa disse Brædder skrev og regnede Børnene med Kridt. Over Indgangen til disse Skoler sidder en Sten med Indskrift i det latinske Sprog, som beretter, hvem der har bygget dem, og derunder staar følgende danske Vers:

Halvtredstindstyve Aar Gud har Du mig opholdet,
 At Sygdom, Krig og Pest mig intet Ondt har voldet;
 Thi yder jeg min Tak og breder ud Dit Navn
 og bygger Skoler op de fattige til Gavn.

Gud lad i dette Værk Din Naades Fylde kendel
 Lad denne min Fundats bestaa til Verdens Endel
 Lad al Tid paa min Stol En findes af min Væst,
 Som mener Dig, min Gud og disse Skoler ret

For at man kan faa en klar Forestilling om, hvilket betydeligt Offer her bragtes af Staten for at fremme Almuens Oplysning, bemærkes, at disse Skolebygningers Opførelse omtrent kostede Værdien af 160,000 Tdr. Byg, og dette Offer bragtes Aaret efter, at den 11-aarige Krig med Sverig var endt.

Lønnen til Lærerne ved disse Skoler var fastsat til 24 Rdl. Sølv, (hvilket svarer til Værdien af 20 Tdr. Byg efter Kapitelstaksten for 1721), 3 Skovlæs Brænde, Løv, 2 Køer og 6 Faar frit græssede paa Byens Fællede samt frit Hø og Halm til disse Dyr om Vin-

teren. Pengelønnen betaltes af Staten. Det var jo en meget ringe Løn, og der kunde ikke stilles store Fordringer til en Mand, der bødes saadanne Vilkaar. Det gjorde man heller ikke. For at kunne leve drev Skoleholderen som oftest et eller andet Haandværk ved Siden af Skoleholdet, især om Sommeren, saa man havde Lærere af det Slags, som Sten Blicher omtaler i „æ Bindstouw“, „om e Winter wa han Skoolmæister, men om e Sommer wa han Muhrmæister, aa han wa lih døgte te behgi Diel“.

Med den Lærdom, Børnene fik, var det ikke synderlig bevendt; thi efter at her havde været Skole i over 60 Aar, var Beboerne ikke videre, end at der var kun een Mand, som kunde skrive sit Navn, da alle Bymændene ved Udskiftningen 1787 skulde underskrive Protokollen.

Da Skolen oprettedes her, ejede Staten ogsaa Byen Bommeløse i Gimlinge Sogn, hvorfor Børnene derfra maatte gaa til Hyllested Skole, og det blev de ved med i omtrent 50 Aar, indtil Dvistgaard, som nu var bleven Ejer af begge Byer, oprettede en egen Skole i Bommeløse. Læreren der fik Bolig i et Hus paa 4 Fag, hvori ogsaa Skolestuen var. Lønnen var: Brugen af en Jordlod, hvorpaa der kunde holdes en Ko, 1 Skp. Rug, 2 Skp. Byg og 2 Mark samt et lille Læs Tørv af hver af

Byens 15 Gaardmænd, 1 Mark af hver Husmand, 8 Skl. af hver Karl, 4 Skl. af hver Pige og Dreng. Hvilke Kundskaber de Bemmeløse Lærere havde, faar man et Begreb om af det Vidnesbyrd, Provsten har udstedt til en Mand, der søgte Pladsen. Det lyder saaledes: „Hvad hans Kundskab i Kristendom angaar, da kan jeg ikke nægte, at han jo har vist Prøve for mig paa, at han er meget godt skikket til at gøre Ungdommen denne vigtige Sag ret fattelig og forstaaelig. Angaaende Skrivningen, da er Bogstaverne ganske tydelige og fattelige, og idet jeg har prøvet ham, har han intet fattedes paa Bogstaveringen; angaaende Regning, da tilstod han, at den havde han glemt.“ Paa dette Vidnesbyrd fik Ansøgeren Pladsen. Men han blev der kun i 3 Aar. Eftermanden har det Vidnesbyrd: „Han skriver lovligt, men regner intet“. I Bogstavering var Manden ikke stiv; thi i hans Ansøgning paa 11 Linier er der 20 Sprogfejl.

At ogsaa Læreren i Bemmeløse søgte at bøde lidt paa den knappe Løn ved en Smule Ekstra-fortjeneste, kan man ikke undre sig over. En gav sig saaledes til at være „klog Mand“ og doktorerede paa Folk; men han maa rimeligvis have været uheldig med sine Kure; thi han kom et Aar i Tugthuset derfor. Efter den Tid

blev han Kludesamler og Kammerjæger (d. v. s. fordrev Rotter og Mus) og endte tilsidst fine Dage i Gimlinge Fattighus.

Her findes ikke i Sognet noget mærkeligt, som fortjener særlig Omtale; det eneste skulde være en Kilde paa Sønderjellinge Mark i Lavningen ved Naen, hvilken Kilde i gamle Dage skal være bleven anset for lægende, hvorfor Folk søgte dertil St. Hans Aften. Hvis saa er, ligger det langt tilbage i Tiden. Derimod er det sikkert, at i den stræffelige Vinter 1709 maatte Hyllested Beboere ty til denne Kilde for at vande deres Kreaturer, da alle Vandbeholdninger i Byen var bundfrosne. Her er heller ikke foregaaet nogen stor Begivenhed, som har haft Betydning for en større Kreds, end mindre for Fædrelandet. Derimod har det Betydning for Byen, at den har været hjemløst af en stor Mængde Ildbrande. Den største var Dagen før Skærtorsdag 1887, da der brændte 4 Gaarde og et Hus. Ved en Smule forandret Vindretning vilde næsten hele Byen være brændt. — En anden større Ildbrand hjemløst Byen i Foraaret 1833. Dette gik til paa følgende Maade: En udbrudt Tyveknaegt fra Sørbymagle ved Navn Søren Olsen kom hem-

melig til en Husmand Hans Hansen her i Byen. I Forening med Husmandens Kone lagdes den Plan, at de ved Nattetide skulde sætte Ild paa en Gaard. De havde nemlig regnet ud, at de under den ved Branden opstaaede Forvirring skulde faa Lejlighed til at stjæle en større Sum Penge hos en anden Gaardmand i Byen. Husmanden havde tillige den Bagtænke, at hans eget gamle Hus skulde brænde, og at han for Assurance-summen kunde faa sig et nyt.

Planen fattes i Bærk, og her brændte to Gaarde og tre Huse; men Tyveriet mislykkes. Forbrønderne blev snart paagrebne og dømtes alle tre til at have deres Hals forgjort og derefter at lægges paa Stejle, hvilken Dom ved kongelig Resolution forandrede til simpel Livsstraf for Søren Olsen, til Ragsstrøgning og Fæstningsarbejde paa Livstid under streng Bevogtning for Hans Hansen og for Konen til livsvarigt Lugthus.

Hermed vil jeg slutte mine Meddelelser. Det er ikke store og mærkelige Ting, jeg har berettet; men meget af det kan dog nok have almen Interesse, da Forholdene i de fleste Egne af Landet har udviklet sig som her. Man vil se, at det kun er gennem mange Trængsler, at vort Samsfund er naaet frem til sit nuværende Standpunkt, og vi burde være glade og taknemmelige for, at det er faldet i vor Lod at leve i en god Tid, hvad de ydre Kaar angaar. Her burde herste Tilfredshed og Enighed i vort velsignede Land, og vi burde staa sammen som een Mand for at hævde vor Selvstændighed som Folk og Rige. Men saaledes er det desværre slet ikke. Vi giver jo et enestaaende Eksempel paa at have et meget stort Parti iblandt os, der lader haant om Fædrelandet og er ligegyldigt for dets Fremtid. Førerne prædiker daglig i Tale og Skrift Had mod den nuværende Samsfundsorden, som skal omstyrtes. Der siges, at Arbejderne snydes af Arbejdsgiverne, der lever højt paa Arbejdernes Beføstning, medens disse maa sulte; og saa er Sandheden den, at saa Steder paa Jorden lever Arbejderne under saa gode Kaar som i Danmark, i intet Land gøres der saa

meget som her for, at disse Raar kunne blive endnu bedre. Jeg vil ende med følgende Vers af St. Blicher :

Dg Fynbo og Jyde og Sællandsfar,
til eet Hus vi alle jo høre ;
Gud Fader os alle i Trostak bevar,
os alle til Enighed føre.
